

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Politikatudományi Intézet

Szakdolgozat

A Budapest-ellenesség a hétköznapiakban és a magyar politikai diskurzusban

Pál Gábor Ph.D.
Tudományos segédmunkatárs
MTA TK PTI

Döbrentey Dániel Joakim
Politológia BA képzés
Nappali tagozat
2013

Tartalomjegyzék

I. A Budapest-ellenesség kialakulásának és fennmaradásának lehetséges okai	4
I. 1. A probléma okainak „három gyökere”	4
I. 2. Lélektani okok és nemzetközi kitekintés.....	5
I. 3. Szociokulturális okok	8
I. 4. Budapest és a zsidóság	10
II. A Budapest-ellenesség mai tartalma és formái	14
II. 1. A mindennapi Budapest-ellenesség	14
II. 2. Kísérlet a politikai Budapest-ellenesség fogalmának definiálására	16
II. 3. Konkrét példák a vélt vagy valós Budapest-ellenességre a mai magyar politikából	17
II. 4. Kitérő: a Jobbik Magyarországért Mozgalom, illetve a radikális jobboldal ellentmondásos viszonya Budapesthez	21
II. 5. A második Orbán-kormány, illetve a Fidesz egyes politikusainak Budapest-ellenesként jellemezhető intézkedései, tervei, megnyilatkozásai	23
III. A Budapest-ellenesség mérése.....	31
III. 1. A Budapest-ellenesség mérésére használható korábbi kérdőívek, kutatási eredmények.....	31
III. 2. Saját empirikus felmérésem tapasztalatai	33
IV. Összefoglalás	40
V. Idézett munkák.....	42
V. 1. Egyéb forrásmunkák	44

Bevezető gondolatok

A Budapest-ellenesség a magyar történelem és a mindennapok egyik komplex, hol felerősödő, hol háttérbe szoruló jelensége. Nehéz meghatározni, mit is jelent a Budapest-ellenesség; részben azért, mert rendkívül szubjektív módon megélhető (ugyanazt a jelenséget mindenki máshogy ítélheti meg, pl. egy ártalmatlannak szánt megjegyzést támadásként értékel), másrészt pedig számos formában, sok forrásból és változatos tartalommal jelenik meg. Jelen tanulmány célja a hétköznapi főváros-ellenesség bemutatása mellett a főváros-vidék konfliktus mélyén rejlő okok feltárása, illetve a „megfoghatóbb” politikai hozadékok bemutatása, különös tekintettel a két világháború közötti és a rendszerváltást követő politikai életre. Itt jegyezném meg, hogy a hétköznapi Budapest-ellenesség bemutatása – annak szubjektív mivoltánál fogva – elsősorban nem cél, hanem eszköz. Eszköz arra, hogy a kérdés politikai vonatkozásai érthetővé váljanak, továbbá, hogy a két „szféra” közötti kapcsolatok, egymásra hatásuk is világosan látható legyen.

A Budapest-ellenesség vizsgálata esetében külön érdekesség és kihívás annak felkutatása, mi volt előbb: a hétköznapi vagy a politikai változat? A vidéki emberek egy részének ellenszenvét aknázták ki számító módon politikai tőkének? Esetleg a politika által sugallt állítások kerültek át a közbeszédbe? Erre a kérdésre nehéz meggyőző választ adni, csak feltételezéssel élhetünk, eszerint viszont a köznapi ellenségeskedés előbb volt jelen – a logika mellett emellett szól az is, hogy álláspontom szerint a konfliktust kiváltó okok (legalábbis egy részük) már a modern politika előtt jelen voltak a magyar társadalomban.

Fontosnak tartottam emellett, hogy az ellenségképzés mechanizmusának bemutatása is helyet kapjon az elemzésben, hiszen a probléma mögött társadalmi csoportok vetélkedése is áll.

A téma közel teljes feltáratlansága, a vele foglalkozó források szűkössége miatt hipotézisek és több tudományterület (a politikatudomány mellett elsősorban a történettudomány) eredményeinek felhasználása volt szükséges, így írásom esetleges hiányosságai elsősorban ezen okokra vezethetők vissza. Gyakran támaszkodom emellett személyes tapasztalataimra is, mely egy tudományos dolgozat esetében nem szerencsés,

de úgy gondolom, hogy csupán az idézhető írott forrás hiánya okozza ezen gondolatok teljes hitelességének megkérdőjelezhetőségét.

A dolgozatban elsőként a Budapest-ellenesség kialakulásának okait elemzem; kitérek a téma nemzetközi vonatkozásaira, bemutatom, hogy más európai országokban véleményem szerint hogyan alakul vidék és a főváros viszonya. Ezt követően rátérek a főváros-ellenesség tartalmára, megjelenési formáira; előbb a mindennapi, majd a politikai változatot elemzem. Kísérletet teszek a politikai Budapest-ellenesség fogalmának definiálására, valamint konkrét példákat mutatok be az egyes politikai szereplők Budapest-ellenes megnyilvánulásaira. Végezetül bemutatok néhány kérdőívet és egy korábbi kutatás egy részét, melyekből közvetetten lehetséges következtetni a Budapest-ellenes érzületek jelenlétére; zárásként pedig egy saját kutatás érdekesebb eredményeit elemzem.

I. A Budapest-ellenesség kialakulásának és fennmaradásának lehetséges okai

I. 1. A probléma okainak „három gyökere”

Hipotézisem szerint a főváros-ellenesség gyökerei jóval régebbi eredetűek, mint a Budapest-ellenesség megjelenése.¹ Míg előbbieken részben a középkorból, részben a korajútkorból származnak, utóbbi kialakulása feltehetően csak a nemzetté válás korától, illetve a dualizmus korában kezdődik. Okai részben gazdaságiak, részben történelmi, harmadrészt szociokulturálisak. E szétválasztás azonban feleslegesnek tűnik, hiszen a három elem között rendkívül erős ok-okozati összefüggés van. A történelmi folyamatok révén alakult ki Budapest központi szerepe, szintén az évszázadok eseményei alakították ki az ország egyéb területeihez képest sokszínű népességét. A centrum-jelleg egyenesen vonta maga után a kiemelt gazdasági jelentőséget, és az országos átlagot meghaladó jövedelmeket. A kevert népesség és a viszonylagos jólét pedig sajátos

¹ Ez ugyan társadalmi problémák esetében nem egyedi jelenség, sőt evidensnek mondható, de – mint később az kiderül – a több évszázados különbség a probléma gyökereinek megjelenésében és a tényleges Budapest-ellenesség észlelhetőségében szembetűnő.

kultúrát hozott létre a fővárosban – olyat, mely Magyarországon belül mindenképpen egyedülállónak tekinthető.

I. 2. Lélektani okok és nemzetközi kitekintés

A következőkben leírtak csupán általam valószínűsíthető magyarázatok a főváros-ellenesség kialakulására. Ismereteim szerint alapos szociálpszichológiai vizsgálatok e kérdéskörben nincsenek, tehát az alább megfogalmazottakat valószínű, de tudományosan még igazolásra váró magyarázatként jellemezném.

A történelem Budapest formájában egy olyan települést hozott létre, mely gazdasági, szociológiai, kulturális, építészeti és infrastrukturális jellemzői mentén nagyban különbözik a vidéki Magyarországtól, ezért egyes jellegzetességei alkalmasak az ellenségképzésre. Érdeemes megemlíteni, hogy Európában ez a különbség ritkának tekinthető, a nagymértékű vidék-főváros kettészakadás inkább jellemző Ázsiára vagy Afrikára – ezzel természetesen nem azt állítom, hogy hazánkban e kontinensekre jellemző állapotok uralkodnának. A most következő gondolatok spekulatív jellegét nem tagadom, ugyanakkor úgy gondolom, érdekes szempontokat vet fel a főváros-vidék ellentét európai dimenziójú vizsgálata. Emellett a kitekintés képes megmutatni azt is, hogy a főváros-ellenesség hazánkon kívül, kontinensünkön ismeretlen fogalomnak tűnik. A néhány nagyobb városától eltekintve falusias Ausztrián, illetve a hagyományosan mezőgazdasági jellegű (mára természetesen erősen iparosodott és urbanizálódott) Franciaországon kívül nem igazán találhatunk olyan nyugati vagy nyugatias országot, amelyben a vidék-főváros ellentét, a két terület közötti társadalmi, gazdasági különbségek ennyire kiélezettek lennének.

Amennyiben csak a települések méretéből indulunk ki, gondoljunk Németországra, ahol a nagyjából 3,5 milliós főváros mellett nem ritkák a fél-egymilliós települések sem (ennek magyarázata Németország szövetségi állam státusza), de példálózhatunk Svájcjal is, ahol a települések alapvetően szerényebb méretűek, és

ebből a sorból a főváros sem lóg ki. Spanyolországban az egyes régióknak önmagukban is életképes, jelentős központjaik vannak (Barcelona, Bilbao, Sevilla)².

Olaszországban, megintcsak történelmi okoknál fogva, nem is beszélhetünk vidék-főváros ellentétről: egyrészt Itáliában sok nagyváros található, másrészt egy olasz falu is már közelebb áll a hagyományos értelemben vett városhoz; harmadrészt ezen városok szinte mind képesek felmutatni valami olyan területet, amelyben európai viszonylatban is kiemelkednek (Milánó: kereskedelem, ipar; Firenze, Velence: turizmus, Nápoly: hajózás, áruszállítás, Bologna: felsőoktatás). Az a tényező is elősegítette, hogy Olaszországban ne jelenjen meg a főváros-ellenesség, hogy Itália egyesítésére és így a főváros kijelölésére nagyon későn került sor, hasonlóan Németországhoz. Emellett Róma kellően semleges (és így elfogadható) volt az összes, korábban önálló államnak³, mivel nem valamely korábbi itáliai állam fővárosát jelölték ki a fiatal ország központjának, hanem egy nagy történelmi múltú, legendás várost („Città Eterna” - „Az örök város”) ami a köztudatban inkább, mint a katolikus egyházfő székhelye él. Az olaszok pedig a Római Birodalom egykori nagyságát, és így nemzetük felemelkedését is látták a fővárosban.

Az Egyesült Királyságon belül London ugyan már-már az országtól külön egységnek tekinthető (mérete és pénzügyi, kereskedelmi, közlekedési jelentősége miatt)⁴, azonban – feltehetőleg a még mindig népszerű uralkodóház nemzetösszetartó ereje miatt – a „London-ellenesség” nem jelenik meg a politikában. Megjelenésének esélyét ráadásul a tartományi parlamentek létrehozása is csökkentette, mivel az Egyesült Királyság már nem egyközpontú állam, elegendő, ha Edinburghre és az utóbbi években megerősödő skót nemzeti mozgalomra gondolunk, mely célul a függetlenség elérését tűzte ki.

² Korábban az ETA Madridban több robbantásos merényletet követett el, ennek oka azonban pusztán az, hogy az egységes Spanyolország központját akarták támadni, és nem Madridot, mint várost.

³ Egyszerűen fogalmazva: ha pl. Milánó lett volna a főváros, Toscana tartományban egészen biztosan sértettséget érezték volna, amiért nem Firenze lett a központ és így tovább.

⁴ Ahogy azt Bíró Gáspár az ELTE ÁJK hallgatói számára a Nemzetközi Kapcsolatok című tanegységhez közzétett háttéranyagában (14. oldal) írja: „Vannak példák, amikor egyes nagyvárosok egyre inkább kikerülnek a központi kormányok ellenőrzése alól, s önálló politikai, sőt nemzetközi politikai szerepet töltenek be.” Jól alátámasztja ezt például az a tény, hogy David Cameron miniszterelnök bevándorlás-ellenes, míg Boris Johnson londoni polgármester bevándorlaspárti nyilatkozatokat tesz.

Hollandia, mint Európa talán leginkább városias országa olyan terület, ahol ez a kérdés szinte fel sem merülhet, már csak azért sem, mert nem egyezik meg az ország fő- és székvárosa: előbbi Amszterdam, utóbbi Hága. Belgiumban éppen Brüsszel a „közös pont”, mivel a főváros flamand és vallon lakosságú; az ellentét az északi és déli országrész között áll fenn. Jelentőséggel bír az a tény is, hogy mindkét előbbi országot az oszloposodott társadalom jellemzi: a konfliktusok eredője és megjelenése így alapjaiban különbözik a magyar helyzettől, csakúgy, mint a konfliktuskezelés módja.

A fenti példákból látszik, hogy országspecifikus okoknál fogva Európában nem jellemző a főváros-ellenesség; a nagy(obb) és jelentősebb városok jelenléte pedig általánosnak mondható, ellenben Magyarországon Budapest kiemelt helyzetben van - az egyetlen „igazi” nagyváros, annak minden jellemzőjével, szokatlanságával, szokásaival együtt.

Az, hogy az ország központja jellegében ennyire eltér Magyarország összes többi területétől, idegenné, szokatlanná, egy egészen más világgá teszi az először vagy ritkán idelátogató előtt, mely egyáltalán nem biztos, hogy pozitív érzéseket okoz benne. Alapvető megfigyelése a pszichológiának, hogy a félelem az ismeretlentől, idegentől, érthetlentől gyakorta szorongást szül, mely könnyen átalakulhat kétségbeesésbe, vagy gyűlöletbe, agresszióba. Amennyiben az utóbbi történik, már be is következhet az ellenségképzés. A bizonytalanságra, elveszettség érzetére okot adhat a városban megforduló sok külföldi jelenléte, a nagyvárosi életvitel által megkövetelt gyorsaság, a beszéd tempója, a használt szavak, kifejezések, a városszerkezetből, az épületek méretéből, elhelyezkedéséből adódó sajátos térélmények és még sorolhatnánk. Az előző gondolatmenet kiegészítendő azzal, hogy a szerényebb méretű, szegényebb, kevésbé jelentős településről Budapestre látogató esetlegesen frusztrációt is érezhet, amiért a megtermelt javakból az ő települése nem részesül nagyobb arányban; „a frusztráció (...) a viszonylagos megfosztottságnak az eredménye.”⁵ „(...) A taszító helyzetek közül a frusztráció az, amely leginkább kiváltja az agressziót.”⁶

A mindennapokban megjelenő Budapest-ellenességet főként a vidéken élők egy részének sértettsége okozza. Kiválóan illusztrálja ezen állítást a következő idézet, mely

⁵ Elliot Aronson: *A társas lény*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980; 161. o.

⁶ U.o. 160. o.

egy szűkebb terület (futballmérkőzéseken megjelenő Budapest-ellenesség) elemzésén keresztül fogalmaz meg általános érvényű megállapítást: „(...) Az ugyanis, hogy egy vidéki drukker hogyan tekint egy fővárosi egyesületre nem pusztán véletlenszerű szimpátia kérdése, hanem megfelel annak, miként tekint magára a fővárosra, miképpen éli meg saját vidékiségét, vagyis mennyire érzi azt, hogy az *ő városa* elszigetelt, marginális helyzetű, sőt a főváros által *elnyomott*.”⁷ Elmondhatjuk tehát, hogy a Budapest-ellenességben egy elnyomottság-érzés is jelentős szerepet játszik; ilyenkor a félelem, a kisebbségi érzés és az utálat kapcsolódik össze.

A sértettség kapcsán érdemes megjegyezni, hogy az gyakran bármiféle személyes tapasztalat, illetve a vidéki létből adódó hátrány híján jelentkezik – ez utóbbi eset különös megnyilvánulása, amikor a sértettség mellett a vidék felmagasztalásával is találkozunk (pl. a jobb levegő, az emberek közvetlenségének dicsérete). Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy hazánkban a vidék-ellenesség fogalma is létezik: sajátos keveréke ez a jóléti sovinizmusnak, valamint a vélelmezett vidéki életstílus és a vidék lakói lesajnálásának. A Budapest-ellenesség létrejöttében és fennmaradásában ez a jelenség is szerepet játszhat, hatás-ellenhatás mechanizmus alapján.

I. 3. Szociokulturális okok

Egy másik fontos, rendkívül hosszú idő alatt kifejlődött szociokulturális ok Budapest történelmi szerepének, valamint népessége összetételének megítéléséből adódik.

A középkorban Buda, Pest és Óbuda vegyes népességű települések voltak, ugyanakkor évszázadokon át jellemezte őket a német dominancia. Budán jelentős létszámú zsidó is élt; három zsinagógát is építettek a Várban. Amikor a törökök 1541-ben harc nélkül elfoglalták a királyi székhelyet, a központi várost, többen azonnal a zsidókat tették felelőssé a veszteségért. A középkori Magyar Királyságban nem a

⁷ Szegedi Péter: „A főváros béklyóba szorító hatalma” – Budapest-ellenesség a magyar futball első fél évszázadában. *k. kabai lóránt, Mizser Attila szerk.: Amihez mindenki ért... Kultúratudományi tanulmányok.* 179. o.

nemzet volt az államalkotó tényező, hanem a nemesség – mindezek ellenére a főváros kevert népessége minden bizonnyal szokatlan volt a vidékről érkezőnek, ha másért nem, a nyelvi különállásuk miatt.

A reformáció idején, a Habsburgoknak a magyar trónra kerülésével az ellenállás majdhogynem kötelező eleme lett a gyanakvás a németekkel⁸ szemben, továbbá a Habsburg-udvar katolicizmusával szemben áttérés a protestáns vallásokra. A katolikus vallást a nyugat-magyarországi főnemesség megtartotta, mivel érdekei így diktálták – a Bécshez való közelség ezt szinte determinálta. A Rákóczi-szabadságharc (1703-1711) bukását követően a döntően katolikus németek által lakott Pest és Buda visszakapta szabad király városi címét, részben azért, mert rendületlenül hűségesek maradtak az udvarhoz⁹ – ez sokakban azt az érzetet kelthette, hogy a két városnak szerepe volt a szabadságharc elvesztésében, mivel nem álltak a kuruc felkelők mellé, így pedig elárulták Magyarország ügyét, a harcot a Habsburg abszolútizmus ellen.

A reformkorban (1830-1848) születtek az első tervek Pest és Buda jelentőségének növelésére, hiszen az európai országokhoz történő felzárkózásnak mondhatni alapfeltétele volt egy fejlett főváros létrehozása. Elsősorban Széchenyi István tevékenysége folytán az „ikerfőváros” felívelő pályára került: gazdasági és kulturális jelentősége növekedett. Széchenyi volt egyébként az, aki elsőként használta a Budapest elnevezést, a *Világ* című művében (1831).¹⁰ A fejlesztések zöme ide összpontosult: itt épült meg az első állandó Duna-híd, Pestről Vácra indult az első vasútvonal (1846-ban), megnyílt a tőzsde. A főváros fejlesztésére konkrét ötleteket is kidolgozó Táncsics Mihály szerepe sem elhanyagolható Széchenyi mellett.

Az osztrák-magyar kiegyezést (1867) követően, a dualizmus évtizedei alatt hatalmas változás állt be. Budapest a XIX. végére óriási világvárossá, Európa nyolcadik legnagyobb városává fejlődött, ezt a rangot azóta is viseli. A XX. század elején emellett Európa egyik kulturális központjává is vált Párizs és Berlin mellett – az Európában és az Egyesült Államokban is elismert magyar irodalom, festészet és fotóművészet jelentős

⁸ Ennek relevanciája, hogy a magyar városok nagy része német többségű volt, Nyugat-Magyarországtól a Felvidéken át Dél-Erdélyig – ez alól pedig Pest-Buda sem volt kivétel.

⁹ <http://www.budapest.hu/engine.aspx?page=tortenelem#A9>

¹⁰ Gyáni Gábor: *Budapest – túl jön és rosszon – A nagyvárosi múlt mint tapasztalat*, Napvilág Kiadó, 2008.; 27. o.

alakjai éltek itt, vagy kapcsolódott pályájukhoz a főváros. E sokak által méltán aranykornak tartott időszakban már egyértelműen megindult a főváros elszakadása a vidéktől (vagy fordítva) – amellet, hogy több város jelentős kulturális központnak számított ekkor is, gondoljunk például Nagyváradra. Budapest végleges kiemelkedését a trianoni békediktátum hozta el.

I. 4. Budapest és a zsidóság

Az előzőekben említett népességbővülés és a gazdasági-kulturális jelentőség növekedése két, számunkra releváns következménnyel járt: még a történelmi Magyarországhoz is (de a trianonihoz képest mindenképpen) szokatlanul nagy főváros jött létre, másrészt a hihetetlen népességnövekedést csak részben a magyar nemzetiségű családokban született gyermekek számának emelkedése adta, nagyobb részben más nemzetiségű betelepülők tették ki. Létrejött egy soknemzetiségű város (egyfajta korai európai multikulturális metropolisz), ahol a magyarok mellett a legnagyobb létszámú csoportokat németek, szlovákok és zsidók alkották. Nem elhanyagolható számú román és szerb is élt már ekkor a fővárosban. (A soknemzetiségű lét azonban nem volt újdonság: már a középkorban is hatalmas számban éltek a németek mellett olaszok, franciák, horvátok a mai Budapest területén.)

A zsidóság rendkívül jelentős szerephez jutott mind budapesti, mind országos szinten. „A zsidóság az ország fejlődésére egyedülállóan nagy hatással volt, mivel az összarányában még mindig nem jelentős zsidó lakosság a modernizációt meghatározó területeken magasan felülképviseletette magát.”¹¹ Míg vidéken jórészt szegény, kisiparból szerény egzisztenciát teremtő, vallásos zsidók éltek, addig Budapesten zsinagógába nem járó iparmágnások, nemzetközi hírnévű művészek, politikusok alkották a zsidóság exponáltabb részét. Természetesen itt is jelen voltak a kifejezetten szegény rétegek, de az előbbieket mellett ők szinte észrevétlenek maradtak és ami a legfontosabb: szegénységük miatt szinte egyáltalán nem voltak kitéve a tömegek ellenszenvének és ezáltal az antiszemitizmusnak.

¹¹ Ungváry Krisztián: A Horthy-rendszer mérlege – Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon, Jelenkor Kiadó – OszK; Pécs-Budapest, 2013, 20. o.

Itt jegyezném meg, hogy az antiszemitizmus eleinte nem volt tömeges jelenség, a zsidók asszimilációja rendkívüli ütemben és sikerrel zajlott, olyannyira, hogy a legjelentősebb budapesti zsidó családok 1896-ban a honfoglalás ezer éves évfordulójának tiszteletére a Dohány utcai zsinagógában tartottak ünnepséget. A résztvevők díszmagyarba öltöztek, az egyik szónok pedig a következőket mondta: „Mint zsidóhitű magyarok (...) repeső szívvel és vallásos örömmel ünnepeljük ezredéves fönnállását a drága hazának (...)”¹²

A zsidóság növekvő szerepe és hatalmas budapesti aránya (1900 körül 20% feletti!)¹³ elsősorban a hagyományos elit és a dzsentrik számára volt rendkívül frusztráló.¹⁴ „Az egyik általánosan elfogadott eszme szerint a dzsentri a magyarság zászlóvivője, a nemzet igazi képviselője. A másik a faji eszme: a dzsentri nem volt zsidó, míg a pénzarisztokrácia zöme zsidó vagy legalábbis zsidó származású volt. (...) Budapesten 1900-ban már felsejlettek a végzetes vonalak az urbánusok és a népiesek, a kereskedők és a gazdálkodók, a nemzetköziek és a nemzetiek, a nem zsidó magyar és magyar zsidó kultúra és műveltség között.”¹⁵

Gyáni Gábor arra hívja fel a figyelmet, hogy a XX. század eleji Budapest-ellenesség katalizátora nagyrészt a fokozatos kiábrándulás a modernizációt, a városépítést magasztaló liberalizmusból. „A liberalizmus tanaival és szellemével szemben fokozódó elégedetlenség hatására az ország etnikai, vallásfelekezeti és kulturális pluralizmusa, és persze - nem utolsósorban - Budapest kozmopolitizmusa fokozott támadási felületet adott az értelmiség és a közvélemény növekvő hányada számára. A korábban elhanyagolható mérvű és jelentőségű antiszemitizmus (...) immár nyílt formában is felszínre tört. Az az antiszemitizmusba burkolt társadalomkritika és városellenesség hangján szólalt meg az a Budapestet a bűn fészkeül feltüntető vádaskodás, amely (...) a zsidók számlájára írta a város (és a liberalizmus) megannyi kárhozatos bűnét.”¹⁶

¹² Török András: Budapest könyv, Park Könyvkiadó, Budapest, 2012, 262-263. o. – Idézet az *Egyenlőség* című lap 1896. május 15-i számából

¹³ „Ahol létrejön egy metropolis, ott az antiglobalizmus is megjelenik” – Bérczes Tibor interjúja Gyáni Gábor történésszel. In: *Élet és Irodalom*, LVI. évfolyam, 46. szám, 2012. november 16.

¹⁴ Vörös Kati *Judapesti bulváron* című művében azt állítja, hogy a XIX. századi élclapokban megjelenő antiszemita karikatúrák kiszolgálták a dzsentrik igényeit: azt sugallták, hogy a „zsidó ármánykodás” következtében kerültek kedvezőtlen helyzetbe.

¹⁵ John Lukacs: *Budapest 1900*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004, 90.o

¹⁶ Gyáni Gábor: *Budapest – túl jön és rosszon – A nagyvárosi múlt mint tapasztalat*, Napvilág Kiadó, 2008, 67-68. o.

A XX. század elejére Budapestet sokan „zsidó városként” kezdték emlegetni. Ebből mintegy egyenesen következett a nemzetellenesség bélyege, a zsidóság ellen irányuló támadások, melyek később átcaptak a főváros ellen intézett kirohanásokba (az antiszemita számára minden bizonnyal olaj volt a tűzre, hogy Pest, Buda és Óbuda 1873-as egyesítésére mások mellett egy hazafias érzelmű zsidó képviselő, Wahrmann Mór javaslatára került sor). Karl Lueger akkori bécsi polgármester állítólag gúnyosan *Judapestnek* nevezte a várost.¹⁷ (Érdekesség, hogy judapest.org címen a közelmúltig zsidó kulturális blog működött, melynek írói az elnevezést pozitív tartalommal akarták megtölteni).

Budapest, mint a „nemzet testén kívül álló város” jelenik meg a politikai diskurzusban a Tanácsköztársaság bukása után. Erre a legjobb példa Horthy Miklós 1919. november 16-án elhangzott Gellért téri beszéde, a híres-hírhedt „tetemrehívás” melyet fővárosi bevonulásakor mondott: „Polgármester úr! (...) Amikor messze voltunk innen és csak halvány volt a reménységünk, hogy ezt a tévútra tévedt vezetett nagyvárost fegyverrel a kezünkben viszontláthassuk, átkoztuk és gyűlöltük. (...) A magyar nemzet szerette Budapestet és el is kényeztette: mégis az utóbbi időben ez a város lett a veszte. (...) Ez a város megtagadta ezeréves történelmét, ez a város porba rántotta a Szent Koronát, meg a nemzet színeit, és vörös rongyokba öltözött. A nemzet legjobbjait börtönbe vetette vagy kiűldözte hazájából. (...)”¹⁸

A képszerű leírások rendkívül hatásosak, a nemzeti jelképek „meggyalázása” immáron nemcsak nemzetietlennek, de nemzetellenesnek is állítja be a várost. Szükségtelen kiemelni, mennyire abszurd a tanácsköztársaság büneiért egy várost kollektív bűnössé nyilvánítani – hozzátennem, hogy mint azt Bódy Tivadar polgármester a helyszínen elmondta: a főváros nem volt haszonélvezője a Tanácsköztársaságnak, sőt: „a főváros maga is a forradalmak áldozata volt.”¹⁹ Horthy szavai azonban egyes körökben a mai napig népszerűek, a korszakban pedig olyan erővel hatottak, hogy sikeresen tematizálták a közvéleményt a népi-urbánus ellentét mentén. E bipoláris rendszer egyik végén állt a „bűnös Budapest”, másik végén pedig a

¹⁷ Vörös Kati (2003): *Judapesti bulváron*. A „zsidó” fogalmi konstrukciója és vizuális reprezentációja a magyar élelapokban a XIX. Század második felében.

¹⁸ Romsics Ignác: *A 20. század rövid története*, Rubicon-Ház Bt., 2007, 196. o

¹⁹ Bart István (szerk.): *Budapest krónikája – A kezdetektől napjainkig*, Corvina Kiadó, 2007, 449. o.

„tisza falu”, vagy a „tisza vidék”. A falu felsőbbrendűségét szinte homogén magyar népességében, az ott élők feltételezett becsületességében, egyenességében és szorgalmas munkavégzésében látták. A gondolatrendszer természetesen nem lenne teljes kizárólag a falusi életmód magasztalásával, értelmét és ideológiai jellegét a várossal történő összehasonlítás, és ezáltal a városellenesség adja meg.²⁰ A beszéd még egy jelentős sérelem felemlegetését tartalmazza, mégpedig azt, hogy az ország szerette és elkényeztette a fővárost – ezt személy szerint úgy értelmezem, hogy Budapest kiemelt támogatásokat kapott, és ennek következtében elkényelmesedett, elszakadt a „dolgozó vidéktől”.

„A magyar szélsőjobb gondolatrendszerének fontos elemét képezte a faji okokra visszavezetett városellenesség, vagy legalábbis bizonyos fenntartások hangoztatása a városi kultúrával, különösen a ’bűnös Budapesttel’ szemben. A népiek gondolkodásának is szerves részét alkotta a szembenállás a várossal, bizonyos idegenkedés a várostól és a városi gondolkodásmódtól.” Az urbánusok viszont úgy látták, hogy a városi szellemisége, az ipar és a kereskedelem központjáié, azaz az urbanitásé a jövő.”²¹

A fentiekből talán az tűnhet ki, hogy keresztény-zsidó, vagy népi-urbánus ellentét a Budapest-ellenesség egyedüli okozója. Véleményem szerint azonban a főváros-ellenesség jóval túlmutat ezen a kultúrharc-jellegű szembenálláson. Bizonyos aspektusból fontosabbak a nemzetgazdasági szintű elosztási kérdések, hiszen ennek következményei a mindennapokban is érzékelhetők. Elosztás alatt természetesen nem kizárólag a költségvetési források elosztását kell érteni. A főváros-centrikusság maga után vonja (a koncentráció egy szintje után pedig megköveteli) az összes állami intézmény, hivatal, a legjelentősebb oktatási intézmények Budapestre sűrítését. Több alkalommal voltak kísérletek a sokszor kritizált „vízfejűség” enyhítésére – pl. a korai magyar államiség hagyományaira hivatkozva az Alkotmánybíróság székhelyét

²⁰ Érdekességként megemlítendő Szabó Dezső *Az elsodort falu* című műve, mely igen szemléletesen mutatja be a korszak „vidékpárti” szellemiségét: a szerző azon véleményét közvetíti felénk, hogy a fővárosi értelmiség kifejezetten asszisztál a „becsületes, jóra való” falusi magyarok zsidók és németek általi kizsákmányolásához. E vád, ha módosult formában is, a mai napig továbbél.

²¹ Gyurgyák János: *Ezzé lett magyar hazátok – A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*, Osiris Kiadó, 2007., 210. o.

Esztergomba helyezték.²² Ennek ellenére a testület a budapesti első kerületben ülésezik, állítólag azért, mert Esztergomban nincs erre alkalmas épület. Ennek némileg ellentmond, hogy Esztergomban állítólag több olyan épület áll üresen, megfelelő állapotban, mely be tudta volna fogadni az intézményt, tehát vélelmezhetjük, hogy inkább az akarat hiányzott a testület székhelyének Budapesten kívüli elhelyezéséhez.

II. A Budapest-ellenesség mai tartalma és formái

Arról, hogy mennyire szubjektív kategória az, hogy valami Budapest-ellenes, már fentebb szóltam. A „mindennapi” Budapest-ellenesség egy többé-kevésbé mindenki által érzékelhető jelenség. Nem más ez, mint a fővárosiak egy része által érzett vidék-ellenességének inverze, tehát ugyanazon vagy hasonló szempontok mentén jelentkezik. Megjegyzendő, hogy Budapest-ellenes kijelentéseket fővárosiak is tehetnek: állásponatom szerint a Budapest-ellenesség egyáltalán nem függ a lakóhelytől, egy fővárosi ugyanúgy táplálhat ellenséges érzelmeket Budapest és lakói, kultúrája iránt, mint egy vidéki ember, arról nem is beszélve, hogy sokan bevallottan kényszerűségből, a megélhetésért költöznek a fővárosba, úgy, hogy ezzel párhuzamosan pl. a lakókörnyezet nem nyeri el a tetszésüket.

II. 1. A mindennapi Budapest-ellenesség

A vádak visszatérőek: Budapest és a budapestiek nemzetellenesek, idegenek, érzéketlenek a „vidék” problémái iránt, elszakadtak a magyar realitásoktól. Sokan vádolják azzal a budapestieket, hogy „ingyenélők”, „nem tudják, mi a becsületes munka”, de egészen abszurd állításokat hallhatunk – akár humorosnak szánt formában is - a fővárosiak öltözködéséről, étkezési szokásairól, szabadidejük eltöltésének

²² 1989. évi XXXII. törvény az Alkotmánybíróságról, II. fejezet, 3. §

módjairól, foglalkozásukról, politikai nézeteikről is.²³ Gyakran egyébként a vélt vagy valós politikai nézetből következik az összes többi vád, a „budapestiség” pedig szinte predesztinálja valamely politikai irányzat hívévé az előítélet alanyát. A feltételezett pártállás vagy szocialista, vagy liberális – egyébként nem minden alap nélkül, hiszen „Budapesten arányaiban több a szocialista-liberális szavazó.”²⁴ Budapest azonban ebből a szempontból nem egyedülálló földrészünkön: „(...) a városok politikai arculata az európai kontinensen – Skandinávia kivételével – inkább liberális, illetve baloldali, szemben a konzervatívabb jobboldali vidékkel.”²⁵

A pártállás feltételezése mögött azonban egyrészt előítéletesség húzódik meg, másrészt az egyén több más jellemzőjét ebből akarják levezetni, a politikai nézeteknek akarják akár valós tapasztalatok nélkül is alárendelni. Vannak azonban egyesek, akik (szintén nem minden alap nélkül) kifejezetten a Budán élőket azonosítják a „nemzeti-keresztény” jobboldali szavazóval. Ezen állítás sem nélkülöz minden alapot, hiszen az I. és a XII. kerületekben rendszeresen jól szerepelnek a jobboldali pártok.

Fontos kiemelni, hogy ezen állításokat politikai nézettől függetlenül oszthatják vidéki magyarok és budapestiek egyaránt (utóbbiak azok, akik nem feltétlenül a budapesti embereket kezelik ellenségként, hanem a várost, a „budapestiséget” kritizálják) – csak ezen állítás elfogadása mellett nem válik ezen írás maga is sztereotípiák halmazává. Szintén fontosnak tartom leszögezni, hogy az előbb említett, sztereotíp, ellenségképző megállapítások soha nem mennek túl az Allport-skála első fokán, tehát a szóbeli elutasításon, legalábbis nehéz elképzelni, hogy bárkit is fizikai inzultus ért volna valaha azért, mert budapesti. Relatív ellenségképről beszélünk, ami egyáltalán nem megváltoztathatatlan: az előítéletek hamarabb megszűnnek egy budapesti és egy vidéki ember között, mint például a többségi társadalom egy tagja és

²³ A tudományos munkák esetében megkövetelt forráskritikai szempontokat szem előtt tartva pusztán érdekesség gyanánt, mintegy illusztrálendő a leírtakat jegyezném meg a következőt: a probléma beágyazódottságát jellemzi, hogy még egy, az index.hu-n található, erősen bulvár, női magazin-rovat, a divany.hu is foglalkozott a kérdéssel (A cikk címe: „Pesti-e vagy?” (sic!)). A cikkhez fűzött hozzászólások kiváló képet adnak a mindennapi Budapest-ellenességről, de a vidék-ellenességről is. Különösen figyelemreméltó a hozzászólások rendkívül magas száma. A cikk linkje: http://divany.hu/eletmod/2012/04/11/pesti-e_vagy/

²⁴ Körösenyi András – Tóth Csaba – Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*, Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 242. o.

²⁵ Enyedi Zsolt – Körösenyi András: *Pártok és pártrendszerek*, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 70. o.

egy roma ember között – gondoljunk csak arra, hány vidéki választja lakó- és/vagy munkahelyéül a fővárost, házastársnak budapestit és még sorolhatnánk.

Ez a fajta szembenállás tehát inkább egy szimbolikus eredetű, verbális formában és a köznapi gondolkodásban megnyilvánuló ellenségképzés, mely feltehetően érdek- és feszültségelméleti eredetű, és a főváros mindenkori kiemelt státuszából fakadó gyanakvás, és talán irigység, sértettség táplálja – többé-kevésbé világos érvek és érzések miatt tartja magát a vidéki emberek egy része társadalmi belcsoportnak, budapesti honfitársaikat külcsoportnak.

II. 2. Kísérlet a politikai Budapest-ellenesség fogalmának definiálására

A mindennapit Budapest-ellenesség bemutatása után térjünk át a politikai Budapest-ellenességre. Ezen írás igyekszik megadni ennek definícióját. Véleményem szerint Budapest-ellenes az a politikai nyilatkozat, az Országgyűlés, a kormány, vagy a Fővárosi Közgyűlés (a főváros vezetése is hozhat a főváros-ellenes döntéseket) által hozott döntés, amely:

1. Beavatkozik a főváros önkormányzatiságába, vagy
2. Fővárosi tulajdont vesz állami irányítás alá, és ezzel kárt okoz Budapestnek, vagy
3. Forrásokat von el olyan területekről, melyek Budapest fővárosi vagy nagyváros-szerepének fenntartásához szükségesek, vagy
4. A fővárost, annak lakóit nemzetietlennek állítja be;
5. Budapest életében nagy jelentőséggel bíró kulturális és/vagy gazdasági javakat, szokásokat, intézményeket, szimbólumokat szüntet meg, lehetetlenné teszi el vagy rombol le.

A fentebb írtak természetesen nem tekinthetők taxatív felsorolásnak; a kritériumok szubjektív mivoltával az író is tisztában van. Emellett fontosnak tartom megjegyezni, hogy szinte minden pont kiegészíthető lenne a következővel: „Amennyiben az

Magyarország egészének gazdasági, szociális, kulturális stb. érdekét nem szolgálja”. A felsorolás magában hordozza azt a fogyatékoságot is, hogy pl. a kormányok sokszor ennél kevésbé megfogható módszerekkel igyekeznek kiterjeszteni befolyásukat a fővárosra (már amennyiben a felsorolás első pontjából indulunk ki) – megjegyzem, önmagában az, hogy egy kormány a főváros irányításába is szeretne beleszólást kapni, mindaddig nem Budapest-ellenes, amíg a fentiek közül nem valósul meg legalább egy pont. Mégis, véleményem szerint ezen eszközökkel támadja a politika leggyakrabban a magyar fővárost – akár ideológiai indíttatásból, akár anélkül, ezen lépések következményei Budapest-ellenesek lehetnek.

II. 3. Konkrét példák a vélt vagy valós Budapest-ellenességre a mai magyar politikából

A szocializmus évtizedei, különösen a Kádár-korszak alatt, mint minden egyéb nemzeti, identitásbeli kérdés (és általában a XX. század nagy traumái) a Budapest-vidék ellentét is tabunak számított (de legalábbis állami szinten nem foglalkoztak vele); a helyzetet pedig bonyolította, hogy a szocializmus várospárti (de polgárság-ellenes) politikát folytatott, mely Budapest és Miskolc, mint ipari központok fejlesztését tűzte ki célul. A probléma természetesen, csakúgy, mint a cigány- és zsidóellenesség, bizonyára a felszín alatt lappangva fennmaradt²⁶, hogy a rendszerváltást követően újra a felszínre törjön a legújabb népi-urbánus vitával. (E konfliktus kialakulásának a szólás- és véleménynyilvánítás szabadsága alkotmányos szintű garantálása mellett a robbanásszerűen megváltozott politikai-társadalmi körülmények is kedveztek).

A törésvonal a legnagyobb politikai pártok (a kor vezető ideológiáinak képviselői), a Magyar Demokrata Fórum, illetve a Szabad Demokraták Szövetsége között keletkezett, sokkal lényegesebb azonban, hogy a pártok szavazóbázisa, illetve tagsága rendkívül eltérő karakterű volt – a konfliktus valódi alapjaként ez szolgált. A „médiaháborúban” már megjelentek a magyar politikában mai napig visszatérő,

²⁶ Ezt már csak azért is valószínűnek tartom, mert az államszocialista rendszer erőltetett iparosítási törekvései erősen szemben álltak a nagyrészt agrár-hagyományokra épülő magyar kultúrával; ez pedig bizonyos körökben az iparosítással szemben megnyilvánuló ellenszenvet kiterjeszthette a nagyvárosi életmód elutasítására. Óriási tömegek jutottak munkához és lakáshoz; ők feltehetően egyrészt a lehetőséget látták a nagyvárosba költözésben, másrészt megszokott életvitelük, falusi környezetük elvesztése a gyökértelenség érzésével töltötte el őket.

megbélyegző jellegű megszólalások: legjellemzőbb példája ennek Boross Péter elhíresült mondata volt: „Egészséges, vidéki gyerekek kellene a televízióba és a rádióba.” Ezt a mondatot többek (elsősorban a balliberális oldalon) burkolt antiszemitizmusként értelmezték.²⁷ Személyesen inkább a városellenes aspektusára hívnám fel a figyelmet – az *argumentum a contrario* alapján ez egyszerűen bizonyítható: az „egészséges, vidéki” – ellentétben áll a „beteg, városi” szókapcsolattal. Tekintettel arra, hogy a magyar nyelvben a vidék szó az ország Budapesten kívüli részét jelenti²⁸, nem nehéz belátni, hogy a kijelentés nem csak város-, hanem Budapest-ellenes is.

A konfliktusban az SZDSZ szemében az MDF „maradi, vidéki, ókonzervatív” volt; ezzel szemben az MDF politikusai az SZDSZ-t „kozmetopolitának, jellegzetesen budapesti belvárosinak, nemzetietlennek” titulálták. Megjelent tehát a „budapesti” politikai formációval szembeni ellenszenv, amely szintén a mai napig a magyar politika egyik sajátossága – a változás abban áll, hogy az időközben az országos politikából kiesett SZDSZ helyett a „budapesti párt” szerepét az LMP vette át²⁹. Ez maga után vonta azt is, hogy – elsősorban az SZDSZ – tudatosan-tudattalanul, illetve szavazóbázisa révén belehelyezkedett a „budapesti párt” szerepébe, így ez a párt vált a főváros-ellenes lépések legelszántabb kritikusrává (idővel csatlakozott hozzá az MSZP). A jobboldalon azonban kutatásom szerint egyetlen alkalommal vádolták a regnáló kormányt Budapest-ellenességgel: ezt Wintermantel Zsolt Fideszes politikus 2008-ban a BKV-járatok tervezett ritkítása kapcsán tette.³⁰

Megfogalmazhatjuk tehát, hogy a Budapest-ellenesség hangoztatása, mint politikai „fegyver” a baloldali-liberális oldalon kerül használatra a jobboldallal szemben.³¹ A következőkben ennek tükrében folytatom elemzésem.

²⁷ Osváth Gábor: Napjaink politikai szállóigéi és szerepük a médiában, 33. o. Forrás: http://elib.kkf.hu/okt_publ/szf_27_03.pdf; letöltés dátuma: 2013. 03. 14.)

²⁸ Ezt támasztja alá a Magyar értelmező kéziszótár által adott vidék-definíció is: „Vidék: Az országnak a fővároson kívüli része” (Magyar értelmező kéziszótár, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992; 1495. o.)

²⁹ Az LMP kiemelt figyelemmel kísérte az utóbbi idők állami földhaszonbérlet-szerződések kapcsolatos fejleményeket, és támogatásáról biztosította a gazdákat – így a párt törekvéseiben, programjában nem kifejezetten és kizárólagosan Budapest-központú, más kérdés, hogy a fővárosban a legerősebb.

³⁰ http://gazdasag.ma.hu/tart/cikk/c/0/9175/1/gazdasag/Fidesz_Budapestellenes_a_BKVjaratok_ritkítása

³¹ Figyelemreméltó a balliberális politikusok Budapesttel kapcsolatos szóhasználata: egy interjúban Demszky Gábor pl. a következőket mondta: „Budapest az ellenzék ölébe fog hullani 2014-ben, és ismét a szabadság szigete lehet (...)” A mondat arra utal, hogy ha 2014-ben nem is lesz kormányváltás, a főváros

Kronologikus sorrendben az első Budapest-ellenesnek tartott lépések az 1998-2002 közötti konzervatív kormány idején történtek. Az ezt állítók között abban nagyjából konszenzus van, hogy a kormány elsősorban „nem tevéssel, hanem mulasztással” ártott a fővárosnak. A kormányzati retorikában kiemelt szerepet kapott a „vidék”, ehhez képest a fővárost kifejezetten elhanyagolták. Orbán Viktor 1999 és 2002 között mindössze kb. 12 alkalommal említi a fővárost³² – amikor így tesz akkor jellemzően külön egységként kezeli az országtól („ (...) Függetlenül attól, hogy budapestiek vagy vidékiek vagyunk (...)”), vagy éppen szabadkozik, hogy kampányzáró beszédét a fővárosban, és nem egy kis faluban tartja.³³

Ennél jóval fajsúlyosabb azonban az, hogy „éles ellentétben a vidéknek biztosított anyagi támogatással, kormányzásuk idején meg sem kísérelték anyagilag megoldani vagy akár csak enyhíteni a főváros aktuális problémáit.”³⁴ Visszatérő vád a Fidesz-kormányral szemben, hogy „a polgári kormány idején állították le a 4-es metró építését, az MO-ás építését, és egyetlen egy fillért nem kapott a főváros oktatási, egészségügyi intézmények felújítására”. Az előző mondat Horn Gábor SZDSZ-kampányfőnöktől származik, aki 2006-ban ezt azután állította, hogy kijelentette: „A Fidesznek nincs Budapest-politikája.” Hozzátette azt is, hogy „A ’Budapest-ellenesség’ megmutatkozott az Orbán-kormány négy évében.”³⁵

vezetését nem fogja tudni megtartani a jelenlegi kormánypárt Demszky várakozása szerint, így létrejön egy „szabad főváros” és egy „elnyomott vidék”.

Szintén szemléletes a következő (úgyszintén Demszky Gábortól): „Orbán Viktor az ügyészség segítségével jól átgondolt politikai támadást hajtott végre, bünszövetkezetnek állította be a fővárosi cégeket, mellyel egyetlen célja volt, mégpedig Budapest meghódítása.”, illetve Horváth Csaba megnyilatkozása egy másik interjúban: „(...) nekünk, a legnagyobb ellenzéki frakciónak kötelességünk lenne segíteni megvédeni Budapestet.” Az előbbi idézetből a *meghódítás*, utóbbiból a *megvéde*s tükröz szinte háborús logikát, olyan gondolkodást, amelyben Budapest egy a kormány, vagy a jobboldal által ostromlott erődként jelenik meg. Gyurcsány Ferenc egyik nyilatkozatában is visszaköszönt ez a motívum, 2006 október 23-án: a miniszterelnök ekkor azt mondta, hogy a zavargásokban résztvevők „túszul ejtették Budapestet”.

Horváth

Csaba-interjú:

http://index.hu/belfold/budapest/2012/10/14/horvath_tarlos_furta_meg_az_alstomot/

Demszky Gábor interjú: <http://fn.hir24.hu/nagyinterju/2012/10/24/demszky-azt-tanacsoltak-tunjek-el-az-orszagbol/>

Gyurcsány Ferenc nyilatkozata: <http://index.hu/belfold/gyur8110/>

³² Emilia Palonen (2006): Fidesz-diskurzus és Budapest – Határteremtés és térfoglalás, *Szerk.: Szabó Márton és Szűcs Zoltán Gábor*: Fideszvalóság, L'Hartmann Kiadó, 2006, 19. o.

³³ U. o.: 20. o.

³⁴ U. o.: 18. o.

³⁵ <http://www.stop.hu/articles/article.php?id=60147>

Kritika éri azonban az első Orbán-kormány nagy építkezéseit is, elsősorban ezek ideológiai jellege miatt – a kritikusok a főváros kulturális életébe történő durva beavatkozásnak tartják őket. A magam részéről különösen figyelemreméltónak találok, hogy a főváros háttérbe szorítása mellett jutott kormányzati akarat és forrás három szimbolikus épület, illetve épületcsoport létrehozására Budapesten – a korábban felfestett egyoldalú Budapest-ellenességet ez a tény árnyalja. E három épület a szememben nem más, mint a hatalmi reprezentáció sajátos eszközei, illetve a „nemzetietlen” főváros „jó útra térítésére” tett kísérletek. A három felsorolt objektumból a legtöbb kritika a Nemzeti Színház áthelyezését és a megvalósult épület stílusát érinti. A Terror Háza múzeummal kapcsolatban gyakran emlegetett sérelem, hogy több mint húsz terméből csak kettőt szán a nyilas terror és náci megszállás bemutatására, a többi a szocialista diktatúra prezentációjára szolgál.³⁶ A legkevesebb kritika a Millenáris Parkot éri; véleményem szerint részben magas építészeti és tájkertészeti kvalitásai, részben a projekt (az előbbi objektumokhoz képest mindenképp) ideológiamentessége miatt.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy az első Orbán-kormány Budapest-ellenessége egyenesen következik a Fidesz nemzeti-konzervatív fordulatából, továbbá a Fidesz koalíciós pártok (MDF, FKGP) felé érzett megfelelési kényszeréből. A magyar jobboldal számára a Horthy-korszak az egyik követendő példa, a kormányzó pedig, mint azt említettem, erősen Budapest-ellenes retorikát folytatott. Fontos az is, hogy Budapest vezetése ezen ciklusban ellenzéki pártok kezében összpontosult, illetve, hogy a fővárosban volt a legalacsonyabb a kormánypártokra leadott szavazatok aránya, így a kormányban kialakulhatott egyfajta „viszolygás” az őket kevésbé támogató várossal szemben. Mindemellett visszaköszön a két világháború közötti „tisza falu, tiszta vidék” ideológia is; ezt a politikai racionalitás is diktálja, hiszen a konzervatív szavazók legnagyobb számban a régi mezővárosokban és falvakban élnek, így számukra megszokott, sőt, elvárt lehet egy-egy főváros-ellenes megnyilvánulás a konzervatív szellemiségű kormány részéről. Kiváló példa tehát ez a hétköznapi lappangó Budapest-ellenesség politikai célokra történő kiaknázására.

³⁶ Emilia Palonen idézett műve; 25. o.

II. 4. Kitérő: a Jobbik Magyarországért Mozgalom, illetve a radikális jobboldal ellentmondásos viszonya Budapesthez

Az időrendi sorrendet tartva az első és a második Orbán-kormány közötti időben (konkrétan 2006-tól kezdődően) vált jelentősebb politikai szereplővé a Jobbik Magyarországért Mozgalom, így itt tartom szükségesnek röviden vázolni a párt Budapesthez való viszonyát.

A magyar jobboldal radikális szárnya hagyományosan városellenes (és vidékpárti) a fentebb vázolt okokból kifolyólag. Ennek hangoztatása folyamatos a rendszerváltás óta, és jellegében nem sokban különbözik a mérsékelt jobboldal Budapest-ellenességétől, így ezt nem részletezném. Újabban azonban a roma kisebbséggel kapcsolatos problémák előtérbe kerülésével sajátos, csak a szélsőjobboldalra jellemző vádak fogalmazódtak meg a fővárossal, pontosabban lakóival szemben. E vádak lényege szerint egy budapesti, különösen egy, a közvélekedés által „gazdag környéknek” tekintett területen (Belváros, Rózsadomb) élő nem láthatja hitelesen a cigányproblémát. Feltevésüket arra alapozzák, hogy a cigányság jogaiért fellépő jogvédők nagyrészt Budapesten élnek, ahol a roma lakosság aránya alacsony (az említett „jó környékeken” pedig egyáltalán nem élnek), így személyes tapasztalatuk nem lehet cigánysággal kapcsolatban. A szélsőjobboldali ellenségképek gyakran kombinálódnak egymással: így lesz a gyűlölt jogvédő egyszerre liberális és zsidó is. Rendkívül jellegzetes szófordulat (elsősorban az interneten) e körben a „Menj ki a körúton kívülre!” és az ehhez hasonló megnyilvánulások, mellyel azt a sztereotípiát kívánják erősíteni, hogy a fentiekben említett „liberális jogvédők” nincsenek tisztában Magyarország valódi viszonyaival, és feltételezett lakhelyükön biztonságban élnek, nem is hagyják el azt, emiatt tájékozatlanok maradnak, a valós problémákat nem ismerik, így nyilatkozataikat hiteltelennek állítják be.

Néhány példa erre: A mandiner.blog.hu (egyébként nem radikális jobboldali!) oldal „Hogyan legyünk jó baloldaliak és/vagy liberálisok?” című bejegyzésében a következő jelenik meg: „Tegyetek tanulmányi kirándulást a Nagykörúton kívül! (...) Ha mondjuk elindultok az egykori Tilos az Á-tól kifelé a Krúdyn, majd tovább a József utcán, akkor nagyon érdekes és új dolgokat fogtok látni. *Horribile dictu* még vidékre is

elmehettek egyszer, nem kell messze, Nógrád megye pont elég lesz – itt aztán olyan csuda dolgokkal fogtok találkozni, amihez eddig csak a DocuArt filmfesztiválon volt szerencsétek. (Vigyétek az iPhone-t, nagyon állat képeket készíthettek!)”^{37 38}

A vállaltan radikális jobboldali kuruc.info hírportálon több alkalommal találkozhatunk az említett, már-már állandósult szókapcsolattal, elsősorban az LMP-bel foglalkozó bejegyzésekben. A korábbiakat illusztráló álljon itt a következő: „A nagykorúton (sic!) kívüli világot nemigen ismerő LMP-t nevezhetnénk a pesti srácok pártjának is, ha nem volna már ez egy szent kifejezés. Ugyanakkor a belvárosi ornehezek finoman szólva nem tudnak tömegeket megmozgatni, így szerveződésük inkább csak médiapártnak tekinthető.”³⁹ A másik példa egy cikk címe: „Új recept a belvárosi zsidók boszorkánykonyhájából: összefog az LMP és a 4K”⁴⁰

Az előbb említettek ellenére úgy tűnik, hogy a Jobbik intézményesített szinten nem kívánja magát Budapest-ellenes pártnak pozicionálni, feltehetően szavazatmaximalizálás céljából. Erre utal, hogy a 2010-es főpolgármester-választáson dr. Staudt Gábor személyében jelöltet indítottak és Budapest-programot készítettek, mely gondolataiban túlmutatott a Jobbik fő kampánytémáin.

Érdekesnek tartom a párhuzamot a program alcíme („Budapest a magyarok fővárosa”⁴¹) a Jobbik korábbi kampányszlogenjével („Magyarország a magyaroké”), melynek ideológiai tartalma nyilvánvaló: a radikális jobboldal „vissza akarja szerezni” fővárost a „nemzetietlenül” gondolkodóktól. Ennek ellenére Budapest a Jobbik retorikájában elsősorban a bűnözés, a szegénység és a korrupció hívószavak környezetében fordul elő, a párt továbbra is inkább a kistelepülésen élőket akarja megszólítani, elsősorban a roma kisebbség integrálhatatlannak titulálásával, ennek hangoztatásával. Ezen probléma felvetésével pedig Budapesten kevésbé lehet érvényesülni.

³⁷ http://mandiner.blog.hu/2012/03/23/hogyan_legyunk_jo_baloldaliak_es_vagy_liberalisok

³⁸ Az idézett szövegrészlet felvonultatja a budapesti balliberális értelmiséghez kötődő sztereotípiák szinte teljes készletét: az „alternatív” szórakozóhelyek és művészeti események látogatásától a kedvező anyagi helyzetig (erre utal az iPhone említése).

³⁹ <http://kuruc.info/r/6/103012/>

⁴⁰ <http://kuruc.info/r/2/108126/>

⁴¹ http://staudtgabor.jobbik.hu/budapest_magyarokf%C5%91v%C3%A1rosa

Annak ellenére, hogy a jelenleg legnagyobb radikális jobboldali párt nem tekinthető kifejezetten főváros-ellenesnek (sem programja, sem politikusainak megnyilatkozásai révén), a jobboldali radikálisok internetes megnyilvánulásait figyelemmel kísérve több alkalommal találkozhatunk egészen felfokozott hangvételű, sokszor burkolt formában megjelenő Budapest-ellenességgel. Így például a Facebookon a felsőoktatási átalakítások ellen tiltakozó csoportban jelent meg a következő, egy a profilképén a Magyar Gárda egyenruháját (vagy arra emlékeztető ruhát) viselő, álnéven regisztrált felhasználótól: „Na azt megnézem magamnak, mikor fog egy testileg, és lelkiileg egy se férfi se nő kinézetű Budapesti multikulti liboldó (sic!) barikádöt építeni (sic!) meg a droidal (sic!) megütközni! Hamarabb cserél pelenkát, mint hogy utca követ (sic!) ragadjon!”⁴² Úgy vélem, ez a pár sor kiválóan sűríti mindazt, ami a szélsőjobboldalon vádként kerül elő a budapestiekkel kapcsolatban: a leírásban megjelenik a már nemében is bizonytalan, kulturálisan nem magyar (multikulti), liberális zsidó (liboldó – a liberális és a biboldó szavak összevonásával) karaktere, aki ráadásul gyáva is.

Egy másik példa: a kuruc.info is beszámolt Gyöngyösi Márton jobbikos képviselő ismert parlamenti felszólalása után szervezett tüntetésről. Egy hozzászólás részletét idézném: „Csak ennyi komcsi, zsidó, buzi meg cigánybűnöző van Budapesten? Én azt hittem 100 ezrével lesznek... És figyelembe véve, hogy Budapest és körzete 2,5 milliós (és a nagyvárosok különösképp a selejt gyűjtőhelyei) (...)”⁴³

II. 5. A második Orbán-kormány, illetve a Fidesz egyes politikusainak Budapest-ellenesként jellemezhető intézkedései, tervei, megnyilatkozásai

A 2010-es és 2011-es év két jelentős fejleménnyel szolgált témánk szempontjából: egyrészt a Fidesz 2010. áprilisi, kétharmados győzelmét követően a főpolgármesteri székbe, valamint a fővárosi kerületek polgármesteri pozícióinak túlnyomó többségébe is Fideszes jelölt került. Másrészt a későbbiekben bemutatandó (véleményem szerint) Budapest-ellenes intézkedések azonban nem váltottak ki nagy visszhangot, mivel a

⁴² Forrásként lásd a mellékelt képet, M/1 jellel

⁴³ Forrásként lásd a mellékelt képet, M/2 jellel

főváros-ellenességre leginkább érzékeny politikai formáció, az SZDSZ mind az országos politikában, mind a budapesti helyi politikában megszűnt tényezőnek lenni. E fejezet vonatkozásában külön hangsúlyoznám megállapításaim szubjektív mivoltát, már csak azért is, mert ezen intézkedések időben rendkívül esnek hozzánk, így reális megítélésükhöz megfelelő időnek kell eltelnie.

A második Orbán-kormány Budapesthez való viszonyáról három év kormányzás után sem lehet egyértelműen nyilatkozni, hiszen, mint látni fogjuk, egymástól rendkívül különböző jellegű intézkedések és megnyilvánulások jellemzik a kormánypárt és a főváros viszonyát.⁴⁴ A főváros továbbra sem kiemelt téma kormányzati körökben (legfeljebb időszakosan), ez azonban nem feltétlenül jelent Budapest-ellenességet, hiszen eközben (például Debrecen kivételével) a vidék sem kap megkülönböztetett figyelmet: a kormányzati retorika leggyakrabban „az emberekre”, a „nemzetre”, az „országra” hivatkozik.

Az első, általam Budapest-ellenesnek tekintett intézkedés a fővárosi zászló megváltoztatásának felvetése. A közel száznegyven éves szimbólum megváltoztatásának sokan nem tulajdonítanak igazán nagy politikai jelentőséget, a változtatást inkább Tarlós István személyes ízlésére, mint politikai szempontokra vezetik vissza. A szimbolikus kérdésekhez való hasonló hozzáállás Mazzoleni szerint egyébként is jellemző: „A szimbólum fontosságát a politikában (...) az empirikus beállítottságú politológiai tudományok nem mindig ismerik el, azon egyszerű oknál fogva, hogy a szimbólumok 'a politika olyan aspektusai, amelyek nem könnyen kvantifikálhatók'”.⁴⁵

A jelkép megváltoztatása azonban rendkívül erős üzenettel bír: elsősorban azzal, hogy az azt megváltoztató politikai erőnek elegendő támogatottsága van ahhoz, hogy ezt meglépje.

A zászló lecserélése szokatlan lépés egy magát konzervatívnak, hagyománytisztelőnek valló városvezetéstől: a konzervativizmus ugyanis „filozófiai

⁴⁴ Itt jegyzem meg, hogy az Emilia Palonen által írt és fentebb hivatkozott, célzottan a témával foglalkozó tanulmányhoz hasonló szakirodalom még nem áll rendelkezésre, így kénytelen voltam saját megállapításaimra és a médiában megjelent hírekre hivatkozni.

⁴⁵ Gianpietro Mazzoleni: *Politikai kommunikáció*, Osiris kiadó, Budapest, 2002, 115. o.

szemlélete miatt nélkülözi az aktivizmust, az erőszakolt változtatásokat (...).”⁴⁶ A lépés a budapesti és nemzeti hagyományok elleni támadásként is értelmezhető, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy piros-fehér-zöld trikolorunk csupán 1848 óta hivatalos zászlónk,⁴⁷ így a fővárosi és az állami zászló bevezetése közti időeltérés nem jelentős. A zászló színeinek eredete még ennél is régebbi, a városegyesítés előtt ugyanis minden városnak saját zászlója volt; ezek színeinek felhasználásával született a ma is használt zászló.

A lecserélést a főváros kormánypárti vezetése kezdeményezte, két fő indok mentén: egyrészt a zászlót nem tartották elég „nemzetinek” (nem jelenik meg benne a piros-fehér-zöld trikolor, színei pedig megegyeznek a román nemzeti zászlóéval), másrészt úgy gondolták, hogy Demszky Gábor a zászló gyakori használatával (a közgyűlési ülésteremben, nemzeti ünnepen) a főváros autonómiáját akarta hangsúlyozni. Szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a széleskörű budapesti autonómiának jelentős történelmi hagyományai vannak, melyek még a városegyesítés korából származnak.⁴⁸ A zászló lecserélését Tarlós István főpolgármester kezdeményezte, aki szándékának azzal adott nyomatékot, hogy a fővárosi zászlókat nemzeti színűekre cserélte a közgyűlés üléstermében, továbbá a megváltoztatni nem tervezett címert is a nemzeti címerré cseréltette. A főpolgármestert támogatta Wintermantel Zsolt Fideszes képviselő is, amikor azt mondta: „Nekem sem tetszik, nincs benne semmi, ami kifejezné, hogy Budapest a nemzet fővárosa.”⁴⁹

Véleményem szerint, mivel a zászlóban szereplő, Pestet, Budát és Óbudát jelképező címeren (az Alaptörvényből kölcsönzött kifejezéssel élve) a Szent Korona nyugszik, (mely a magyar konzervatív gondolkodók szerint az államiság szimbóluma), a címer, és így a zászló tökéletesen kifejezi a főváros és az integritását, Budapest nemzeti jellegét.

Egy a forrás által meg nem nevezett képviselő pedig azt állította: „A zászló és a címer használata (...) az önállóságot jelképezi, ezért is 'aggatta tele' Demszky a várost

⁴⁶ Bihari Mihály – Pokol Béla: *Politológia*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2009, 189. o.

⁴⁷ 1848. évi XXI. törvénycikk a nemzeti színről és az ország czimeréről

⁴⁸ Gyáni Gábor: *Budapest – túl jön és rosszon – A nagyvárosi múlt mint tapasztalat*, Napvilág Kiadó, 2008., 31. o.

⁴⁹ <http://www.origo.hu/itthon/20110224-tarlos-istvan-lecserelne-a-fovaros-zaszlajat.html>

ünnepeken a budapesti lobogóval.”⁵⁰ Egy másik, szintén meg nem nevezett képviselő szerint véget kell vetni a nemzeti szimbólumok fővárosiakkal történő kiváltásának: „Ennek vége, Budapest nem városállam!” - mondta a képviselő.⁵¹ Ezzel természetesen valós tényről fogalmazott meg, szavaiban azonban egyértelműen érezhető a viszonylagos budapesti autonómiával és ennek szimbólumával szemben érzett személyes ellenszenv.

A fentiekhez kapcsolódva érdemes megemlíteni a magyar belpolitika egyik régóta húzódozó kérdését, a főpolgármester megválasztásának módját. A „városállam-jelleg” elleni harc egyik vissza-visszatérő motívuma az, hogy a főpolgármestert a jelenlegi szabályozással szemben (a budapestiek által történő közvetlen választás) közvetetten, a köztársasági elnök megválasztásával némileg analóg módon lenne kívánatos megválasztani. Ezt azon vélekedések indokolják, hogy a főpolgármester a közvetlen választás révén a miniszterelnökhöz hasonló, sőt talán annál is erősebb⁵² legitimitációt kap a választópolgárok egy részétől, a budapestiek szemében jelentősége így konkurál vele. Ezt azonban a főpolgármesteri jog- és hatáskörök viszonylag szűk mivolta, valamint a kétszintű önkormányzati rendszer nem igazolja, a főpolgármester hatalma nincs arányban legitimitációjának mértékével – valójában ennyire erős felhatalmazás épphogy nagyobb befolyást kellene, hogy biztosítson.

A második, számomra inkább gazdasági, semmint ideológiai síkon Budapest-ellenesnek tekintett lépés a Sziget fesztivál területbérleti díja körüli kérdések voltak. Az országos médiában többen azt feltételezték, hogy Tarlóst konzervativizmusa, esetleg a korábban óbudai polgármesterként elszenvedett sérelmek, illetve a kultúrharc felélesztésének szándéka motiválta a fesztivál ingyenes területhez jutásának megszüntetésében; az előállt helyzetre kínált megoldás azonban véleményem szerint ezen gondolatokat cáfolja.

⁵⁰ U. o. Itt jegyzem meg, hogy az új városvezetés az új zászlót hasonlóan széles körben alkalmazza, pl. a nemzeti ünnepnek nem nevezhető 2012-es Sziget fesztivál teljes időtartama alatt, sőt néhány nappal kezdete előtt és után a Margit hidat az új zászlók díszítették, a rendezvényt reklámozó zászlók mellett; hasonlóan jártak el a Budapesti tavaszi Fesztivál esetében is. Álláspontom szerint a szimbólum túlzott súlyára, gyakori alkalmazására való hivatkozás így meglehetősen kétséges hitelességi szempontból.

⁵¹ U. o.

⁵² A főpolgármester-jelölt név szerint szerepel a szavazólapon; ezzel szemben az országgyűlési választások során pusztán azt tudhatjuk, hogy egy párt győzelme esetén ki lesz a miniszterelnök, azonban a szavazólapon csak a párt neve szerepel, a miniszterelnök-jelölté nem. E látszólag jelentéktelen eltérés miatt nagyobb lehet a főpolgármester legitimitása.

Az események tömören következők voltak: a főpolgármester 2011. januárjában bejelentette, hogy megszűnik az ingyenes közterület-használat a főváros területén rendezett eseményeken, így a Sziget fesztivál szervezőit nagyjából az előző éves bevételnek megfelelő közterület-használati díj megfizetésére kötelezték volna. (Ez azonban nem a tiszta bevétel: a tényleges bevételből még ki kell fizetniük a fellépőket, színpadtechnikát, területrendezést stb.) Az álláspont később puhult, ekkor már 1-1,5 milliárd forintot elengedtek volna az eredetileg elképzelt 2,5 milliárd forintból.⁵³ A főváros és a szervező cég közötti tárgyalássorozatnak köszönhetően végül megegyezést értek el, így a korábbi bérleti díj töredékét kell kifizetniük a szervezőknek.

A lépés Budapest-ellenessége egyebek mellett a város gazdaságára gyakorolt negatív hatása lett volna – ennek elemzésére dolgozatom jellegénél fogva csupán címszavakban vállalkozom.⁵⁴ Nyilvánvaló, hogy sem az eredetileg elképzelt összeget, sem annak felét nem lettek volna hajlandók kifizetni a szervezők, így a rendezvény elmaradt volna. Bevételtől esetek volna el a gazdasági társaságok (szálláshelyek, kiskereskedelmi egységek, taxitársaságok), a főváros, az állam (a BKV; a kereskedelemről és szolgáltatásból származó áfabevételek révén). Emellett a fesztiválnak a város népszerűsítésében is rendkívül jelentős szerepe van: a Sziget fesztiválra látogatók (különösen a külföldiek) általában városnézéssel kötik össze itt-tartózkodásukat, melynek a kézzelfogható gazdasági előnyök mellett fontos városmarketing-szerepe is van. Összességében elmondható, hogy a fesztivál rendkívül fontos szerepet vállal Budapest világvárosi rangjának megtartásában, egyike Magyarország világszerte ismert rendezvényeinek, így megszüntetése kézzelfogható gazdasági következményekkel járt volna, a városarculatra gyakorolt negatív hatások mellett.

Érdekes, a kormányzó párton belüli nézeteltérés alakult ki egy látszólag minden szempontból semleges ügy kapcsán: 2011. közepén az M1-M7 közös bevezető szakaszának végén, a Budaörsi úton buszsávot jelölt ki a Főváros, megkönnyítendő az agglomerációs járatok közlekedését. Cser-Palkovics András, Székesfehérvár

⁵³ http://index.hu/belfold/budapest/2011/01/13/tarlos_senki_ingyenes_kozterulet-hasznalatot_nem_kap/

⁵⁴ A kérdés pénzügyi, gazdasági aspektusairól lásd a KPMG vonatkozó felmérését, illetve ennek kivonatát a következő helyen: Jávorszky Béla Szilárd: Sziget 1993-2012 – 20 hét hév (Kossuth kiadó, 2012.) című munkájának 197-198. oldalát. A fejezet a fesztivál politikai vonatkozásaival foglalkozik.

polgármestere és országgyűlési képviselő levelet írt Tarlós Istvánnak, melyben kifogásolta a buszsáv létesítését, arra hivatkozva, hogy az a Budapestre autóval ingázóknak indokolatlan kellemetlenségeket okoz. A levél szokatlanul ingerült stílusban íródott, tartalma pedig jelentősen túlmutatott azon, hogy a kifogásolt intézkedés többek életét megnehezítette: a polgármester szerint a fővárosi illetékesek kommunikációjából a vidéki Magyarországgal szemben megnyilvánuló „főváros-sovén szemlélet” érezhető; ezt tovább fokozza: „(...) a hajóágyúk most nem csak elszabadultak, de tüzelnek is, egyelőre verbálisan: a városból kifelé, a lenézett, lesajnált, megoldandó problémaként aposztrofált vidéki magyarokra.”

A levél igazi Budapest-ellenes része annak végén található: „(...) Van megoldás. A középkorban Szent István egyszer már kijelölte Magyarország fővárosát. Nem Buda volt az. Nyilván akkor is csak egy sáv vezetett be a városba...”.⁵⁵ Tisztán látszik, hogy a polgármester egyrészt vidék-ellenességgel vádolja Budapest vezetését, hogy a konklúziójában (még ha az pusztán ironikus megjegyzés is) a hagyományokra hivatkozva megkérdőjelezi Budapest fővárosi státuszának jogosságát. Nyílt fenyegetésként értelmezhető azonban a következő mondat: „Ha Budapest nem akar, vagy nem tud fővárosként működni, készen állok rá, hogy parlamenti képviselőként alkotmány-módosítási javaslatot nyújtsak be.”⁵⁶

Ugyanez év novemberében jelenet meg egy cikk a Népszabadságban, mely azt állította: Kósa Lajos vitába keveredett Tarlós Istvánnal, ugyanis a debreceni polgármester 23 önálló városra akarta szétbontani Budapestet, amiből megye lett volna. Tarlós szerint ez súlyos következményekkel járt volna – az elképzelést Kósa tagadta. Állítása szerint az önkormányzati törvényhez fűzött módosító indítványát félreértették, és Budapest fővárosi mivoltát nem akarja senki megkérdőjelezni, de megjegyezte: „Bár a legnagyobb egységes város Debrecen”.⁵⁷ Függetlenül Kósa szándékaitól, utóbbi mondat – ismerve a Budapest és Debrecen közötti rivalizálást⁵⁸ – megosztó és

⁵⁵http://index.hu/belfold/budapest/2011/06/01/cserpalkovics_tarlost_ekezi_a_budaorsi_uti_buszsav_miatt/

⁵⁶ <http://www.origo.hu/itthon/20110601-szekesfehervar-fideszes-polgarmestere-felhaborodott-levelet-irt-tarlo-istvannak.html>

⁵⁷ http://nol.hu/belfold/meddig_marad_budapest_a_fovaros

⁵⁸ „Debrecen (...) szívesen látta és láttatta önmagát a kozmopolita Budapesttel szemben egyfajta autentikus magyar ellenfővárosnak” – ahogy Gyáni Gábor mondja. („Ahol létrejön egy metropolis, ott az antiglobalizmus is megjelenik” – Bérczes Tibor interjúja Gyáni Gábor történésszel. In: Élet és Irodalom, 2012. november 16, 1. hasáb)

provokatív jellegű megállapítássá válik ebben a kontextusban. Ide kapcsolódó érdekes adalék a debreceni online hírlap, a Cívishír.hu oldalán megjelent bejegyzés, melynek címe: „Még a végén tényleg főváros lesz Debrecenből!” A cikkben Kósa még nem magyarázza az álláspontját, a hangnem pedig kifejezetten lelkendező; a cikk írója azzal számol, hogy Debrecen lehet Magyarország legnagyobb városa a szétdarabolandó főváros helyett.⁵⁹

A fenti példák álláspontom szerint kiválóan illusztrálják a következőt: a magyar nagyvárosok polgármesterei néha a Budapest-ellenesség eszközéhez nyúlnak pozíciójuk megerősítéséhez, vagy azért, hogy városuk polgárainak öntudatot adjanak; illetve hangsúlyozzák azt, hogy nincs hierarchikus viszony Budapest és a vidék között.

Kósa Lajos másik emlékezetes, a témához kapcsolódó megnyilvánulása 2012 októberében volt. Az ELTE ÁJK-n vitát rendeztek a választási regisztrációról, melyen a Fideszt (a kormány álláspontját) Kósa Lajos, az LMP-t pedig Karácsony Gergely képviselte. Kósa jelentős, fél órás késéssel érkezett, aki ezért a hallgatóságtól elnézést kért és azzal indokolta, hogy Debrecenből érkezett, az Andrassy úton pedig dugóba került. „Karácsony Gergely jelezte: 'látja Lajos, ha villamossal jött volna, akkor nem kerül dugóba'. Kósa Lajos ironikus hangvételű választ adott: számonkérte az LMP-s képviselőt, hogy miért sértegetik a vidékieket; és kiért arra is, hogy ha Debrecenben lett volna a vita, mindenki más késik.”⁶⁰ A debreceni polgármester sajátos kommunikációs eszközzel próbálta a saját javára fordítani a helyzetet: sértett ember szerepében adott választ; a vidékiekkel szembeni intoleranciával vádolta meg az LMP-s képviselőt – a magyar politikai életben egyébként is jellemző a nagyvárosi értelmiséget foglalkoztató témákat zászlajára tűző politikai csoportokat (pl. SZDSZ, jelen esetben az LMP) ezzel (ti. érzéketlenek a vidék iránt) támadni.

A második Orbán-kormány retorikája a Budapest-ellenesség aspektusában fordulatot vett a ciklus feléhez közeledve: a korábbi főváros-ellenes megnyilvánulások megszűntek és a kormányzat a kommunikációjában gyakran hangsúlyozott nemzeti egység jegyében inkább támogatólag viszonyult a fővároshoz. Ennek megnyilvánulásaként a kormány Budapest adósságának 60%-át vállalta át és egyéb

⁵⁹ <http://www.civishir.hu/hajdu-bihari-hirek/meg-a-vegen-tenyleg-fovaros-lesz-debrecenbol/1128082803>

⁶⁰ http://magyarinfo.blog.hu/2012/10/04/kosa-karacsony_vita_a_regisztracirol_onalazas

területeken is együttműködést ígért a fővárosnak az ún. Budapest-szerződésben⁶¹, melyet a Fővárosi Közgyűlés 2013. március 27-én fogadott el, miután Orbán Viktor és Tarlós István aláírta azt. A miniszterelnök az aláírást követő beszédében több alkalommal a nemzet fővárosának nevezte Budapestet, amely elsősorban a budapestieké, de minden magyaré is; továbbá azt is kijelentette, hogy a főváros a magyar gazdaság motorja.⁶²

A miniszterelnök beszéde mindenképpen árnyalja a magyar jobboldal hagyományosan és szinte feltétel nélküli vidékpárti, Budapesttel szemben távolságtartóbb viselkedését. E kérdéskörben természetesen nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy Budapest vezetése 1990-től egészen 2010-ig folyamatosan a jobboldal ellenfeleinek kezében volt. Így lehetséges, hogy a fővárossal szemben megfogalmazott kritikák inkább a városvezetés irányába szánt támadások voltak, így amíg jelen helyzet fennáll (ti. a kormány és a budapesti vezetés is azonos politikai platformon van) a politikai Budapest-ellenesség egyenesen megszűnik.

A fentiek valószínűségét növeli az is, hogy Orbán Viktor már az önkormányzati választások után kijelentette: „Mától Budapest ismét a nemzet fővárosa.”; illetve azt, hogy „Magyarország visszaszerezte fővárosát.”. Emellett kitért arra is, hogy „Budapest az elmúlt 20 évben folyamatosan szemben állt az ország többi részével, a konfliktusok góca volt.”⁶³ Érdekes hasonlóságot mutatnak Orbán szavai egy 1924-es esettel: a fővárosi törvényhatósági bizottság újjáalakításáról szóló törvényjavaslat nemzetgyűlési vitáján ugyanis a következő hangzott el Eőri-Szabó Dezső képviselőtől: „A fővárosnak – nem úgy, mint a letűnt ’kalmárszellemű’ és ’plutokrata’ korszakban – végre az ország szívévé kell válnia.”⁶⁴ A párhuzam abban áll, hogy mindkét politikus negatívan ítéli meg Budapest korábbi szerepét, azonban úgy látják, hogy a hatalom új kézbe kerülésével a főváros is „jó útra térhet”.

A miniszterelnök az imént bemutatott gondolatmenetre építette fel a beszédét 2013. április 30-án, az új budapesti buszok érkezése alkalmából tartott rendezvényen is.

⁶¹ <http://www.kormany.hu/download/e/3f/c0000/KormanyBudapest%2020130308.pdf>

⁶² http://www.miniszterelnok.hu/beszed/budapest_kiszabadul_az_adossagcsapdabol

⁶³ http://hirszerzo.hu/hirek/2010/10/3/20101003_orban_gyozelem_valasztas

⁶⁴ Schweitzer Gábor: Budapest, az ország vakbele – A magyar politikai közbeszéd történetéhez (1. oldal, 1. hasáb, 2. bekezdés)

Elmondta, hogy: „Budapest és az ország vezetése akar és képes is együttműködni, korábban ez két évtizeden át nem így volt, ’a főváros dackorszakba merevedett’, most ’ugyanabba az irányba húznak a lovak’.”, illetve „Budapest akkor lesz büszke főváros, ha nagy dolgokra vállalkozik, a város is többre képes annál, amit korábban mutatott.”⁶⁵

III. A Budapest-ellenesség mérése

III. 1. A Budapest-ellenesség mérésére használható korábbi kérdőívek, kutatási eredmények

A főváros-ellenesség célzott felmérésére ismereteim szerint mindeddig nem került sor, így nem tudhatjuk, hogy társadalmi kiterjedtsége milyen mértékű, és milyen jellegű. Kutatásom során azonban több olyan kérdőívvel találkoztam, amelyben szerepeltek olyan kérdések, melyek akár közvetten, akár közvetlenül utalhatnak a kitöltő Budapest-ellenes attitűdjére.

Mindenekelőtt érdemes a Magyar Közvéleménykutató Intézet és a Tömegkommunikációs Kutatóközpont által több témakörben készített kutatások kérdőíveit alapul venni: a hivatkozott kérdőívekben ugyanaz a témánk szempontjából releváns kérdés tűnik fel. Három témában készült felmérés: stílusok (1988-ban), nézetek (szintén 1988) és politika (1990). Előbbi kettőt az MKI, utóbbit a TKKP készítette.⁶⁶ Az egyik kérdés, melyet az megkérdezettnek meg kellett válaszolnia, a következő volt: Az emberek különböző csoportjai között ellentétek lehetnek, különböző kérdésekben ellentétbe kerülhetnek egymással. (...) Ön szerint a budapestiek és a vidékiek között van-e ellentét?

Több csoport került felsorolásra, köztük például a vagyonosak-vagyontalanok, hívők-nem hívők. Három válaszlehetőség volt: nincs ellentét, kis mértékű ellentét van, nagy mértékű ellentét van. Önmagában az, hogy a megkérdezett azt állítja, hogy a vidékiek és a budapestiek között nagymértékű ellentét van, nem releváns információ a vizsgálódásunk szempontjából, hiszen ezt adott esetben vidék-ellenesként is gondolhatja, vagy egyszerű ténymegállapítást is tehet ezáltal, mindenfajta érzelmi

⁶⁵ <http://mno.hu/belfold/orban-nyolc-ebet-kellett-varnunk-erre-1157940>

⁶⁶ Valamennyi hivatkozott kérdőívhez a TÁRKI adatbankban fértem hozzá.

viszonyulás nélkül. Számunkra azonban fontos, hogy amennyiben a megkérdezett a nagymértékű ellentét létezéséről beszélt, a kérdezőbiztosnak újabb kérdést kellett feltennie: nyilatkozni kellett arról is, hogy a kérdezett személy a szerinte ellenérdekű csoportok közül „melyikhez húz” inkább. Sajnos az, hogy az ellentétet miben látja a megkérdezett, a kérdések között nem szerepel, ahogy az sem, hogy ha nagymértékű ellentét esetén megnevezte az általa szimpatikusabb csoportot, azt mi alapján tette.

Egy másik kérdőív egy része kifejezetten jó kiindulópont egy jövőbeli kutatáshoz is, ebben már felfedezhető a Budapest-ellenesség célzott mérésére irányuló szándék. Az adatfelvételt a TÁRKI végezte 1996-ban, a kérdőív címe: IMAGE-Budapest, a vizsgált téma pedig: „A budapesti felnőtt népesség véleménye Budapestről és a banki szolgáltatások igénybevétele.”⁶⁷ Témánk szempontjából természetesen a kérdőív első része releváns, ezen belül pedig három kérdés és kérdéscsoport fontos. Egyrészt egy hétfokozatú skálán kellett megjelölni, hogy az alany milyen érzésekkel gondol Budapestre (1: kifejezett ellenszenvvel; 7: rajongással). A másodikban Budapesttel és a vidékkel kapcsolatos állításokat (pozitív és negatív egyaránt volt köztük) kellett ötfokozatú skálán értékelni, aszerint, hogy mennyire ért egyet az adott állítással (1: egyáltalán nem; 5: teljesen egyetért). A harmadik kérdéscsoportban 7 olyan állítást kellett kiválasztania a megkérdezettnek, amellyel „többé-kevésbé egyetért” és 7 olyat, amely „aligha igaz” véleménye szerint – ezek mind Budapesttel kapcsolatos közhelyek, toposzok, vagy a közbeszédben gyakran megjelenő állítások voltak.

A fenti kérdések (a harmadik csoportba tartozó, tehát a csak Budapesttel foglalkozó, sztereotip jellegűek) visszaköszönnek egy másik felmérésében, melynek kutatásvezetője Várnai Gábor, az adatgyűjtemény címe: Látens és manifeszt előítéletek, politikai stigmatizáció, autonómia és fundamentalizmus a magyarországi lakosság körében, 1994. A kutatáshoz kapcsolódó kutatási jelentés, mely az első szakasz lezárulta után készült (címe: Autonómia és fundamentalizmus a mai Magyarországon, szerző: Závecz Tibor) számunkra releváns adatokat tartalmaz.

⁶⁷ Letöltés helye: <http://www.tarki.hu/cgi-bin/katalogus/tarkifo.pl?sorszam=TDATA-D32i> –
Kutatásvezető: Sági Matild, Várnai Gábor; a kérdőív letöltésének helye: http://www.tarki.hu/adatbank-h/katalog/dokument/kerdoiv/d32i_kerd.pdf

Kutatásom szempontjából fontosabb a felmérés következő része, ahol is a lakosság közhangulatát mérték: arra voltak kíváncsiak, hogy a miliót, amelyben élnek, hogyan ítélik meg, és hogy ez milyen összefüggést mutat a lakókörnyezettel. Azok, akik a pozitív miliót jelölték meg, két csoportba tartoztak: a tradicionális és a szuburbánus csoportba (ők alkották együttesen a válaszadók 54%-át). A tanulmány megjegyzi, hogy Magyarországon a népesség többsége idegenkedik „sűrű városi léttől”, „az elemzés során alig alakult ki olyan csoport, amely egy (...) modernizációs folyamathoz a (...) népesség-sűrűsödést, kontrollálhatatlan urbanizmust volt hajlandó társítani.”⁶⁸ Ez általános antiurbánus érzületek jelenlétére utal, melyből áttételesen a Budapest-ellenesség jelenlétére is következtethetünk.

A kívánatos helyzetet az elsöprő többség szintén nem a városokhoz kapcsolta: 25% a modern rurális, kertvárosias környezetet, 39% antiurbánus, természetközeli állapotot preferált. Utóbbi csoporttal kapcsolatban teszik azt a megállapítást, hogy az „erősen ellenáll a modernizáció olyan követelményeinek, ami felborítja a hagyományos életmódot.”⁶⁹ Ebből jutottak arra a következtetésre, hogy a tradicionalizmus és a modernizmus választása összefügg az urbánus és rurális értékekkel, életvitellel, és megállapították, hogy „jelentős mértékű konfliktus tapasztalható a két világ-szegmens között. (...) 61% számára konfliktus feszül a modern és tradicionális világ-szegmens között.”⁷⁰ Hazánkban tehát a város-vidék ellentét egyértelműen jelen van, és a felmérés alapján az életmóddal, valamint a tradicionalizmus-modernizmus közti „harccal” függ össze, hogy valaki mely településtípust preferálja.

III. 2. Saját empirikus felmérésem tapasztalatai

Az előzőek tükrében arra a következtetésre jutottam, hogy a másodikként említett kérdőív (IMAGE-Budapest - *A budapesti felnőtt népesség véleménye Budapestről és a banki szolgáltatások igénybevétele*) már jelzett részeiből érdemes

⁶⁸ Várnai Gábor – Závecz Tibor: *Autonómia és fundamentalizmus a mai Magyarországon*, TÁRKI, Budapest, 1994, 11. o.

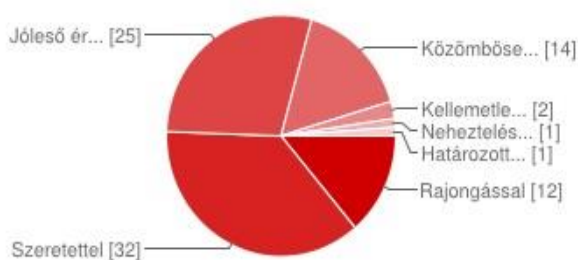
⁶⁹ Uo.

⁷⁰ U.o. 12. o.

volna egy új kérdőívet összeállítani, hiszen ezzel célzottan mérhetőek volnának a Budapest-ellenes attitűdök. Így többek közt a már említett kérdések (8, 31, 32-es sorszámú) felhasználásával állítottam össze a csatolt kérdőívet, online formátumban.⁷¹ Mindenekelőtt hangsúlyoznám, hogy a végzett felmérés semmiképpen nem tekinthető reprezentatívnak: a megkérdezettek homogén életkori csoportot alkotnak, valamint többségük (84%) – függetlenül attól, hogy hol van az állandó lakóhelyük – úgy nyilatkozott, hogy jelenleg Budapesten él, emellett a többségük egyetemi vagy főiskolai hallgató. Ezen tulajdonságok bizonyosan befolyással voltak a felmérésre, mely jelen formájában a Budapesten tanuló egyetemisták véleményének megjelenítésére szolgál, e csoport tekintetében (azonban csak ebben) tehát releváns információkkal szolgálhat. Mindezen felül felhívnom a figyelmet a kitöltők viszonylag alacsony számra is (88 fő).

A leginkább direkt kérdésre adott válaszok egyértelmű eredményt mutatnak. Az ennyire direkt kérdéseket azonban érdemes kellő óvatossággal kezelni, hiszen a válaszadó ösztönzése kérdéses.

Milyen érzésekkel gondolsz Budapestre?

Rajongással	12	14%
Szeretettel	32	37%
Jóleső érzéssel	25	29%
Közömbösen, hol így, hol úgy	14	16%
Kellemetlen érzéssel	2	2%
Nehezteléssel	1	1%
Határozott ellenszenvvel	1	1%

Sokkal árnyaltabb képet kaphatunk az attitűd-állításokra adott válaszok értékeléséből, itt fény derülhet a látens Budapest-ellenességre is. Ezek tekintetében szükséges volt egy megbízhatóság-vizsgálat lefolytatása, hogy megtudjuk: mely kérdések alkalmazásával válik mérhetővé a vizsgálati személy Budapest-ellenes attitűdje. A reliabilitás-vizsgálat során a 28, Budapesttel kapcsolatos állítás került elemzésre. A kezdeti 28 tételből kiszűrésre kerültek a 0,2 Cronbach-alfa érték alattiak, melynek eredményeként az újonnan képzett Budapest-ellenes skála magas megbízhatóságot mutat (Cronbach alfa > 0,7). Minél magasabb szám szerepelt az így kiszámított átlagként, annál inkább Budapest-ellenesnek tekinthető az adott válaszadó.

⁷¹ Forrásként jelen esetben is a TÁRKI Adatbank szolgált.

Megjegyzendő, hogy áttekintve ezen 12 állítást, laikusok számára is kirajzolódhat a tételek által megjelenített attitűd.

Item-Total Statistics				
	Corrected Item-Tota	Cronbach's Alpha if It	Cronbach alfa	
Amiatt van annyi gond a budapesti idősek és szegények támogatásával, mert...	0,46	0,82	0,827	
Budapesten nem lehet igazából élni, mert előbb-utóbb mindenkit beteggé tesz	0,49	0,81		
A vidéki értelmiség egy idő után nem tud majd máshol megélni, csak Budapesten	0,33	0,83		
A vidéki Magyarország őrzi igazából az ország ősi hagyományait	0,42	0,82		
Egy vidéki ember sohasem tud kitörni az elszigeteltségből	0,28	0,83		
Budapesten vagy nagyon gazdagok vagy nagyon szegények az emberek	0,44	0,82		
Budapest bűnös város	0,66	0,80		
Budapest Bécs szegényebb kiadása	0,51	0,81		
Budapest a szélsőségek városa	0,54	0,81		
Budapest már a Balkán	0,49	0,81		
Budapest a gátlástalan erőszak városa	0,70	0,80		
Budapest elzsidósodott város	0,33	0,83		
Budapest elcigányosodott város	0,47	0,82		

A következő lépés a Budapest-ellenesség skála és a „Milyen érzésekkel gondolsz Budapestre?” változó összefüggésének vizsgálata volt, ugyanis hipotézisem szerint a fővárossal kapcsolatos, általános elutasító attitűd nem szükségszerűen eredményezi, hogy a fenti attitűd-állításokra is olyan válaszokat adott, melyek Budapestre nézve elmarasztalóak.

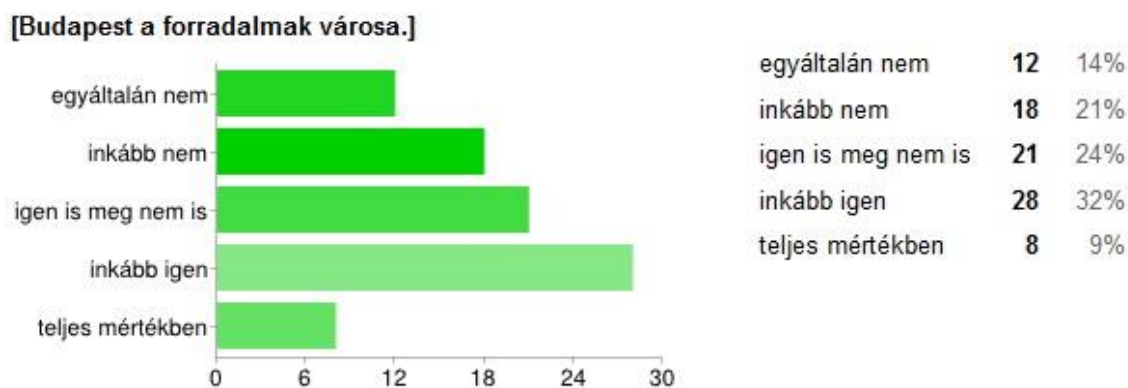
Mivel a „Milyen érzésekkel gondolsz Budapestre?” változó eloszlásának normalitása nem állítható kellő biztonsággal, Spearman-féle korreláció került alkalmazásra a két változó között.

One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test			
		Budapest-ellenesség	Milyen érzésekkel gondolsz Budapestre?
N		87	87
Normal Parameters(a,b)	Mean	2,31	2,64
	Std. Deviation	0,65	1,16
Most Extreme Differences	Absolute	0,07	0,22
	Positive	0,07	0,22
	Negative	-0,06	-0,15
Kolmogorov-Smirnov Z		0,66	2,02
Asymp. Sig. (2-tailed)		0,77	0,00

Correlations						
			Budapest-ellenesség	Milyen érzésekkel gondolsz Budapestre		
Spearman's	Budapest-ellenesség	Correlation Coefficient	1	0,410392		
		Sig. (2-tailed)	.	7,88E-05		
		N	87	87		
	Milyen érzésekkel gondolsz Budapestre	Correlation Coefficient	0,410392075	1		
		Sig. (2-tailed)	7,8836E-05	.		
		N	87	87		
**	Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).					

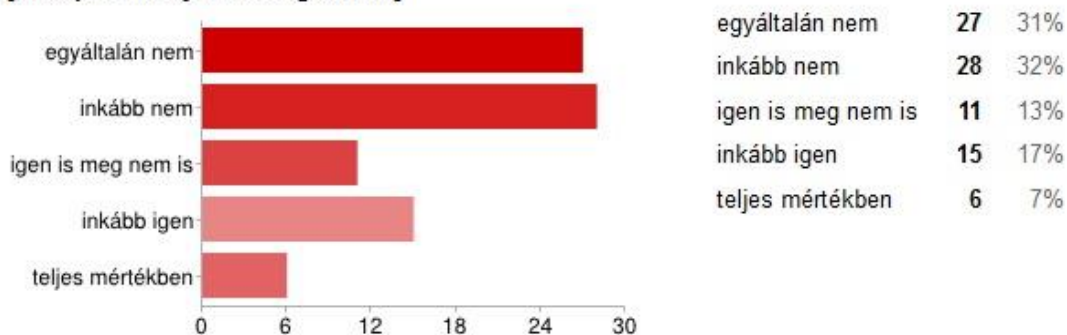
A két változó összefüggése szignifikáns, pozitív irányú kapcsolatról beszélhetünk. Az együttjárás erőssége 0,410. Ez alapján állíthatjuk, hogy a Budapestről alkotott általános vélemény (ti. hogyan gondol a fővárosra) összefüggést mutat a Budapest-ellenes skálával – tehát az illető minél negatívabb érzelmekkel viszonyul Budapesthez, annál erősebb értéket mutat a Budapest-ellenes skálán.

Az egyes attitűd-kérdésekre adott válaszok elemzése során több érdekességgel találkozhatunk. Kiemelendő ezek közül a „Budapest a forradalmak városa” állítás: ez egy, a fővárossal kapcsolatos toposz, joggal számíthatnánk rá, hogy a válaszadók elsősorban többsége teljes mértékben vagy inkább egyetért az állítással. Ehhez képest többen jelölték meg az „egyáltalán nem” válaszlehetőséget, mint a „teljes mértékben” választ, ami igen figyelemreméltó – ennek ellenére is többségben van a két, egyetértést kifejező kategória összesített szavazatszám.

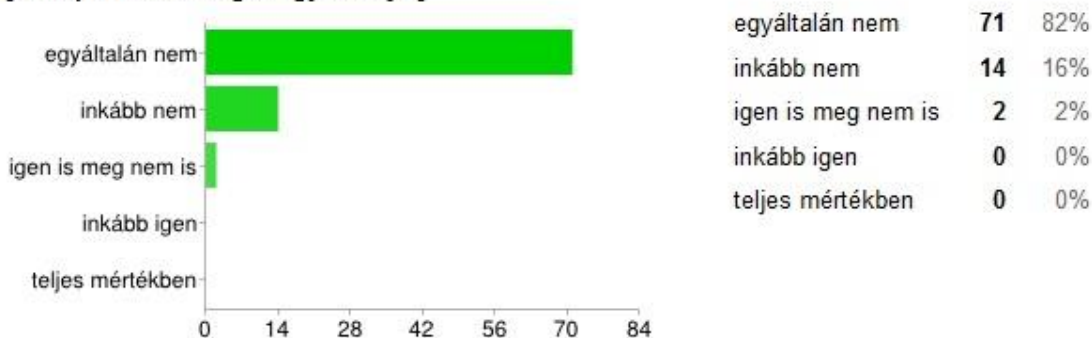
Szintén meglepő eredmény született a „Budapest vízfej az ország testén” állításra: szintén egy széles körben elterjedt közhelyről van szó, ennek ellenére a válaszadók közel kétharmada elutasította ezen állítást.

[Budapest vízfej az ország testén.]

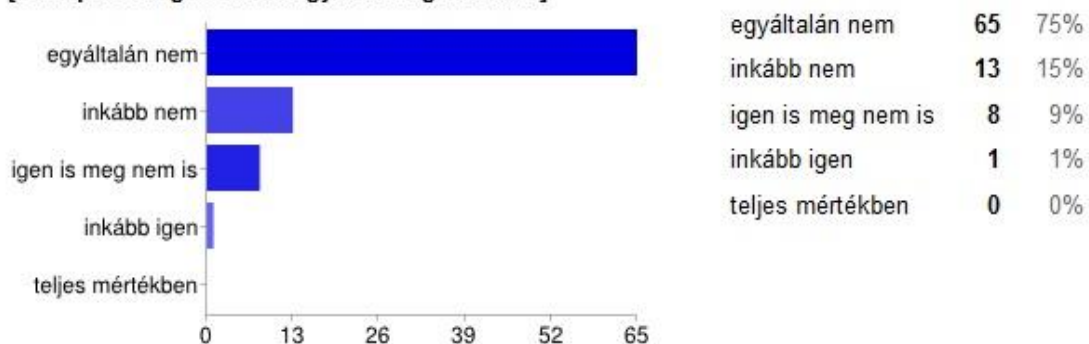
A leginkább elutasított állítás a „Budapest az ország szegényfoltja” volt, a válaszadók 98%-a nem értett egyet az állítással, ebből 82% az „egyáltalán nem” opciót jelölte meg.

[Budapest az ország szegényfoltja.]

Hasonló arányokat mutat a „Budapest idegen test Magyarországon belül” állításra adott válaszok csoportja is.

[Budapest idegen test Magyarországon belül.]

A fentiekén kívül négy nyitott kérdés is szerepelt a kérdőívben:

1. Milyen környezetben élnél szívesen?
2. Szívesen élsz vagy élnél Budapesten?

3. Ha feltétlenül egy nagyvárosban kellene élned, Budapestet vagy külföldi nagyvárost választanál?
4. Szerinted milyen korúak, neműek, társadalmi helyzetűek gondolnak nehezteléssel, vagy határozott ellenszenvvel Budapestre?

Mindegyik kérdésre jellegzetes válaszok születtek. A kívánatos lakókörnyezet elemeként a többség megemlítette a zöldterületeket, a megfelelő munkalehetőségeket, a jó közlekedést és a szórakozási/kulturális lehetőségeket („Egy pezsgő, izgalmas nagyvárosban élnék szívesen, ahol mindig van mit csinálni, van hova menni, jó programokat lehet találni, de azért a városon belül vannak kis "szigetek", fás, parkos részek, ahol lehet lazítani, üldögélni”; „Több zöld övezet, tisztább utcák, frissebb levegő”).

Többen ezzel összefüggésben kifejtették, hogy szívesen élnének egy vidéki nagyvárosban, mivel elképzeléseik szerint ezen feltételek egy része inkább ezen településeken teljesül („Egy Debrecen méretű város külterületén, amolyan kertvárosban.”; „Vidéki nagyobb városban, kertvárosi környezetben.”)

A második kérdésre jellemzően pozitív válaszok érkeztek, a válaszadók elsősorban a város építészeti, kulturális értékeit dicsérték („Szeretek itt élni. Főleg a Duna, a történelmi hangulat, emlékek, szórakozási és kulturális lehetőségek miatt.”; „Szeretek Budapesten élni, sok lehetőséget látok benne, ami máshol nincs. Legyen az szórakozás, kultúra, tájak. Szeretem a világváros-jellegét, a pezsgő életet.”) Akik azt állították, hogy nem szívesen élnék vagy élnének Budapesten, általában a rossz köztisztasággal, a zajjal, az emberek ridegségével, valamint a tömeggel indokolták ezt („Nem költöznék Budapestre szívem szerint. Visszataszítónak találok azt a várost, nekem túl mocskos, és túl nagy is.”; „Egyre kevésbé élek itt sajnos szívesen. Érezhető a pénzhiány, a civil közöny, a morális válság, a közbiztonság alacsony szintje és a mocsok.”)

Szintén markánsan különváló csoportot alkotnak a „Budapest-pártiak” és a külföldi nagyvárosba vágyók: előbbieket maradási szándékukat általában magyarságukkal, a megszokott környezettel, múltjukkal indokolták („Budapest, ez a hazám, itt érzem magam otthon”; „Mindenképp Budapestet. Nem tudnám elviselni,

hogy az emberek körülöttem ne az anyanyelvemen gondolkodjanak, beszéljenek, érezzenek.”). A külföldre vágyók indokai változatosak: több munkalehetőség, magasabb életszínvonal, kellemesebb éghajlat, kalandvágy miatt mennének („Jelenlegi életkoromnál fogva inkább egy hasonló nyugati nagyvárosban, pl. Londonban ahol több a lehetőség, jobb az életszínvonal az alacsonyabb rétegek számára is.”; „Szívesebben élnék külföldön. Nem csak az életszínvonal más egy külföldi nagyvárosban, hanem az emberek mentalitása, egymáshoz való viszonya is.”)

Az utolsó nyitott kérdésre rendkívül homogén válaszok érkeztek: a kitöltők elsőprő többsége szerint a vidéken élő, kedvezőtlen anyagi helyzetű, középkorú vagy idős emberek viszonyulnak negatívan Budapesthez. Néhány tipikus válasz: „45-70-es vidéki”; „50 feletti, vidéken született és ott is élt, alacsonyabb jövedelműek”; „Szegények, vidékiek, nyugdíjasok, mezőgazdasági munkások.”; „Középkorú, vidéken élő férfi, hasonló ellenszenvvel vannak a felsőoktatás, szellemi munka iránt is.” Az előző sorból tartalmilag nem lóg ki, mégis kiemelendő az egyetlen politikai utalást tartalmazó válasz: „50+ feletti vidéki nyuggerék, illetve a turulmadár-imádó jobberék” (sic!)

Összefoglalásként megállapítható, hogy a vizsgált csoport körében a Budapest-ellenesség nem kifejezetten jellemző. Ennek számos oka lehet: természetesen a kérdőívnek is lehetnek hibái, a válaszadás őszinteségével kapcsolatban is felmerülhetnek kérdések, ugyanakkor lehetséges, hogy a vizsgált csoport tagjainak a Budapesttel fennálló szinte napi kapcsolata nem kedvez a főváros-ellenesség kialakulásának, hiszen nem homályos információkra, hanem a várossal kapcsolatos valós tapasztalataikra (amelyek válaszok alapján vélhetőleg nem kifejezetten negatívak) alapozzák válaszaikat. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy más kérdések alkalmazásával (amelyek egyéb dimenziókra kérdeznek rá) a fentivel ellentétes eredményeket kaptunk volna. Ettől függetlenül kérdésesnek tűnik számomra, hogy a hagyományos, önkitöltős kérdőíves módszerrel lehetséges-e megállapítani, hogy a megkérdezett személy valójában milyen érzelmeket táplál Budapest iránt. Általánosnak tekinthető a közvélemény-kutatásokkor, hogy bizonyos válaszadók vagy csoportok hajlamosak inkább konform válaszokat adni a feltett kérdésekre, így magukban tartják valódi preferenciájukat. Megjegyzem, hogy a kérdőívre adott válaszokból számos következtetést lehetne levonni - így például vizsgálatható lenne, hogy a nők vagy a

férfiak között, illetve mely településtípuson élők között jellemzőbb a Budapest-ellenesség - azonban terjedelmi okok miatt a fent bemutatottakra korlátoztam a munkát.

IV. Összefoglalás

Mint azt az előzőekben bemutattam, a Budapest-ellenesség gyökerei rendkívül hosszú időre nyúlnak vissza. A történelmi körülmények, valamint a társadalom egyes csoportjaiban vélhetően mély beágyazódottság (ellenségkép-jelleg) és az ebből kovácsolható politikai tőke (úgy a támadó, mind az áldozat oldalán) miatt kérdéses, hogy van-e reális esély a megszűnésére, vagy megszüntethetőségére. Álláspontom szerint erre rendkívül csekély esély van, mivel ehhez mélyebben rejlő okok, pl. a nagyváros és a vidék közötti természetes ellentét megszüntetése lenne szükséges, ami amellet hogy nem lehetséges, nem is kívánatos. A különbségek mérséklése, különösen az életszínvonalbeli eltérésekre tekintettel azonban rendkívüli jelentőséggel bírna, és távlatilag elképzelhető. Ettől függetlenül a Budapest-ellenesség még valószínűleg fennmaradna, mivel az életszínvonalbeli különbségek nem egyedüli okai e jelenségnek. A mérséklődése azonban megvalósulhatna.

A Budapest-ellenesség felszámolása egyébként nem öncél, és nem e dolgozat írója személyes ízlésének kérdése: a magyar társadalom három nagy törésvonalának egyikéről beszélünk, amikor „vidékieket” és „városiakat” említünk. A másik két törésvonal az előző rendszerhez való viszony, valamint a hívő-nem hívő megkülönböztetés. A törésvonalak növelik az emberek közti előítéletességet, feszültséget, rontják a kooperáció lehetőségét, így közvetlenül kihatnak a mindennapok hangulatára, az életminőségre is; ez pedig a hazánkban az utóbbi években érezhető feszült közállapotokat tovább rontja.

Fokozza a feszültséget a törésvonalak összekapcsolódása, „kumulálódása” is – a sztereotípiák szerint pl. az előző rendszerhez való pozitívabb viszony szinte automatikusan összekapcsolódik az ateizmussal, az ateizmus pedig a nagyvárosi élettel (pontosabban a nagyvárosi élet következménye az ateizmus). E sztereotípiák rendelkeznek valóságalappal: [Franciaországban] „A társadalmi folyamatok egy ideig a szocialistáknak kedveztek. A vallás háttérbe szorulása, az urbanizáció (...) – ezek a változások egyre inkább gyengítették azokat a csoportokat, amelyek a jobboldal erejét adták.”⁷² Minden bizonnyal hasonló történt Magyarországon is, és részben ennek tudható be a fent már kifejtett tény, nevesen, hogy Budapesten arányaiban kevesebb a jobboldali szavazó; a jobboldali szimpatizánsok körében pedig szignifikánsan több a hívő ember – a vallás pedig a kisebb településeken játszik fontos szerepet az emberek életében.

A téma vizsgálata során egy további felvetés merült fel bennem: a nagyrészt hipotéziseken alapuló állításokat kiterjedt és szakszerű szociálpszichológiai vizsgálatokkal volna célszerű igazolni vagy cáfolni; minden további kutatás alapját ez jelentené. A főváros-ellenesség ennek ellenére kétségtelenül létező fogalom, kiterjedtsége, tartóssága azonban kérdéses, ahogy az is, hogy a politikában mi számít Budapest-ellenesnek – ezért lenne szükséges definiálni a Budapest-ellenesség kifejezést is, mivel az általam tett kísérlet erősen szubjektív jellegű. A további kutatásokban a politológia mellett segédtudományként számos más tudományágat érdemes volna bevonni: szociológusok, pszichológusok, történészek közreműködésére lenne szükség, hogy a probléma mélyén rejlő okok hitelesebben feltárhatók legyenek, illetve több aspektusból közelítsünk a kérdéshez.

⁷² Gabriel A. Almond – G. Bingham Powell, Jr. – Kaare Strøm – Russel J. Dalton: *Összehasonlító politológia*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 337. o.

V. Idézett munkák

Almond, A. Gabriel– G. Bingham Powell, Jr. – Kaare Strøm – Russel J. Dalton:
Összehasonlító politológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2006

Aronson, Elliot: A társas lény, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980

Bart István (szerk.): Budapest krónikája – A kezdetektől napjainkig; Corvina Kiadó,
2007.

Bihari Mihály – Pokol Béla: Politológia, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2009

Enyedi Zsolt – Körösenyi András: Pártok és pártrendszerek; Osiris Kiadó, Budapest,
2004.

Gyáni Gábor: „Ahol létrejön egy metropolis, ott az antiglobalizmus is megjelenik” –
Bérczes Tibor interjúja Gyáni Gábor történésszel. In: Élet és Irodalom, LVI. évfolyam,
46. szám, 2012. november 16.

Gyáni Gábor: Budapest – túl jón és rosszon – A nagyvárosi múlt mint tapasztalat,
Napvilág Kiadó, 2008.

Gyurgyák János: Ezzé lett magyar hazátok – A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus
története, Osiris Kiadó, 2007.

Jávorszky Béla Szilárd: Sziget 1993-2012 – 20 hét hév, Kossuth kiadó, 2012.

Körösi András – Tóth Csaba – Török Gábor: A magyar politikai rendszer, Osiris Kiadó, Budapest, 2007.

Lukacs, John: Budapest 1900, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004.

Mazzoleni, Gianpietro: Politikai kommunikáció, Osiris kiadó, Budapest, 2002.

Osváth Gábor: *Napjaink politikai szállóigéi és szerepük a médiában*. Kézirat, forrás: Internet, év nincs.

Palonen Emilia (2006): Fidesz-diskurzus és Budapest – Határteremtés és térfoglalás, Szerk.: Szabó Márton és Szűcs Zoltán Gábor: Fideszvalóság, L'Hartmann Kiadó, 2006.

Romsics Ignác: A 20. század rövid története, Rubicon-Ház Bt., 2007.

Schweitzer Gábor: *Budapest, az ország vakbele – A magyar politikai közbeszéd történetéhez*. Kézirat, forrás: Internet; nincs év.

Szegedi Péter: „A főváros béklyóba szorító hatalma” – Budapest-ellenesség a magyar futball első fél évszázadában. k. kabai lóránt, Mizser Attila szerk.: *Amihez mindenki ért... Kultúratudományi tanulmányok. (2006)*

Török András: Budapest könyv, Park Könyvkiadó, Budapest, 2012.

Ungváry Krisztián: A Horthy-rendszer mérlege – Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon, Jelenkor Kiadó – OszK; Pécs-Budapest, 2013.

Várnai Gábor – Závecz Tibor: *Autonómia és fundamentalizmus a mai Magyarországon*, TÁRKI, Budapest, 1994.

Vörös Kati (2003): *Judapesti bulváron*. A „zsidó” fogalmi konstrukciója és vizuális reprezentációja a magyar élclapokban a XIX. Század második felében.

V. 1. Egyéb forrásmunkák⁷³

Magyar értelmező kéziszótár, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992

TÁRKI Adatbank, innen:

1. IMAGE-Budapest kérdőív, 1996.
2. A Magyar Közvéleménykutató Intézet által készített kérdőívek: *Stílusok* (1988); *Nézetek* (1988);
3. A Tömegkommunikációs Kutatóközpont által készített kérdőív *Politika* címmel, 1990.

www.budapest.hu

www.civishir.hu

www.gazdasag.ma.hu

www.hirszerzo.hu

www.index.hu

www.kormany.hu

www.miniszterelnok.hu

www.mno.hu

www.nol.hu

www.origo.hu

⁷³ A honlapokról származó információk, idézetek pontos linkjeit a szövegben már feltüntettem, lábjegyzet formájában.

www.staudtgabor.jobbik.hu

www.stop.hu

1848. évi XXI. törvénycikk a nemzeti színről és az ország czimeréről

1989. évi XXXII. törvény az Alkotmánybíróságról